

Arne Lystad

Registrering av kulturminner i eventuelle utbyggingsområder i Askim

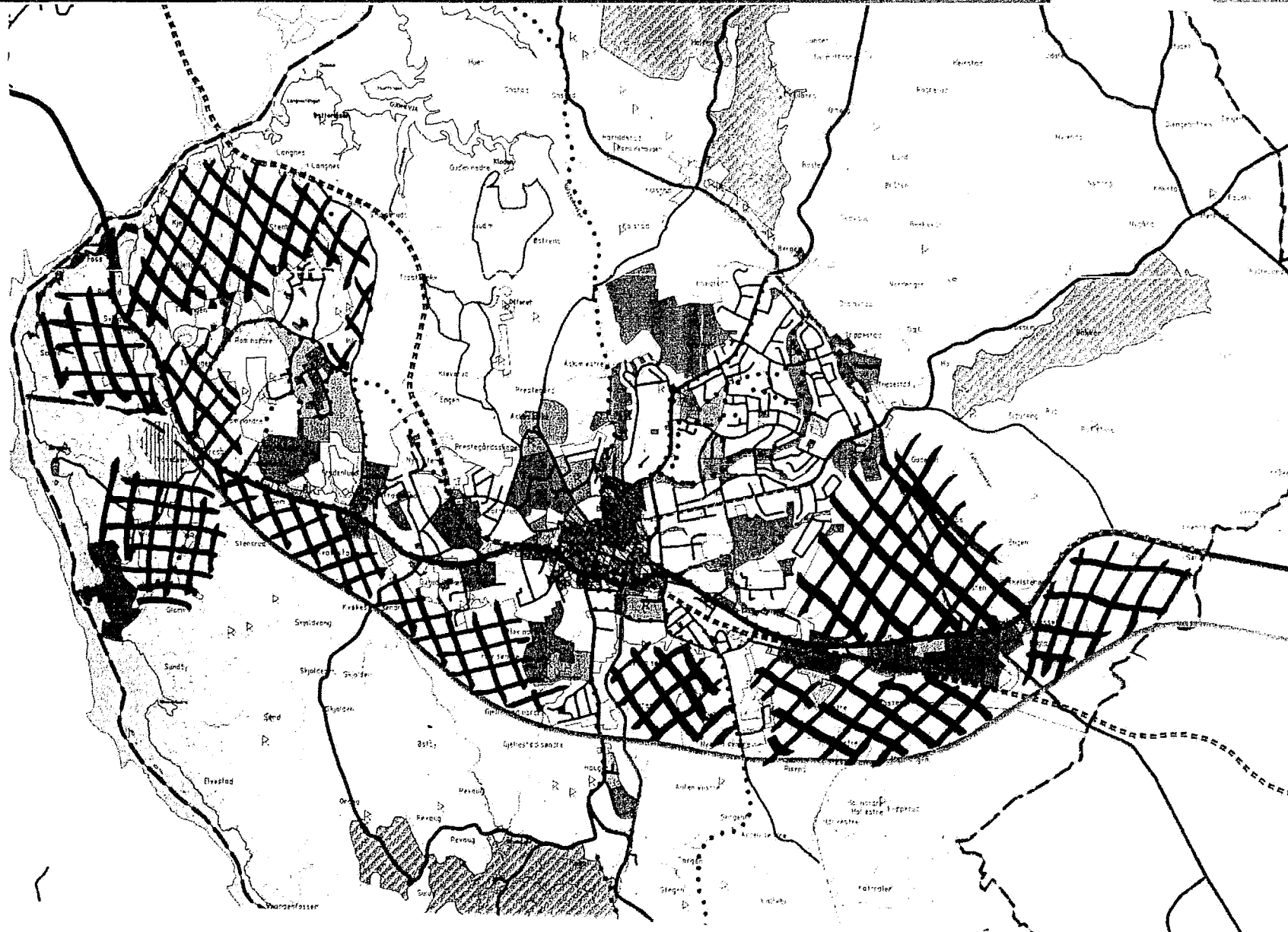
Etter oppdrag av Gunnar Halstvedt, på vegne av kommunen
November 2006



Slik var kanskje en vanlig dag
på steinalderboplassen ved Kjellås

Områder for mulige utbyggingsarealer (Visjonsplanen og nye initiativ)

KRAFTSENTERET ÅSKIM



Orientering

Det er ikke i oppdraget spesifisert hva man i Askim kommune oppfatter som kulturminner, og jeg har derfor valgt delvis å bruke som grunnlag «Skog/kultur – en veiledning som beskriver karakteristika ved kulturminner». Om utvalget i veiledningen er i samsvar med kommunes oppfatning, får brukerne selv vurdere. En kopi av veiledningen er vedlagt.

Det er heller ikke i oppdraget nevnt om alle kulturminner i de på det utleverte kart skraverte områder skal tas med, eller om jeg skulle ta med bare bevaringsverdige minner. Jeg har derfor tatt med alle de kulturminner jeg vet om, uten å vurdere bevaringsverdien. Hva som skal bevares er ofte et økonomisk spørsmål, som må overlates til politikerne.

Jeg foreslo for mange år siden at bygdas kulturminner burde registreres, men fikk ingen respons på det. Det er synd, for en del er dessverre forsvunnet. Jeg forsto ikke den gang at forslaget nok var noe utidig, det kom i en periode da noen sentrale personer så det gamle som en unødvendig kostnad, og hindring for modernisering og framskritt. Riv det, få det vekk. Det er egentlig litt av et under at for eksempel kinoen, badet og Høvleriet ikke er forsvunnet.

Det er prisverdig at man i dag har forståelse for kulturminnenes verdi, og nå er interessert i å registrere dem i eventuelle utbyggingsområder. Men man burde gå videre, registrere kulturminner også utenfor eventuelle utbyggingsområder. Alle kulturminner i kommunen er verdifulle, men selv i vår tid, med fokus rettet på kulturminners verdi, er det ikke alle som har kunnskaper om hva som bør vurderes som kulturminner, og heller ikke alltid respekt for dem.

Veiledningen jeg har brukt er noe inkonsekvent. Punkt 1. er greit, men punkt 2. er vanskelig å forstå. Det står der at spor etter dyrking ikke skal registreres. Det er underlig, for et av de mest interessante kulturminner i terrenget er jo spor etter tidligere dyrking, for eksempel gamle, svake plogfurer, fordi de forteller om gammel, ofte glemt bosetting i området. Bosetting vi ikke hadde kunnet registrere uten plogfurene.

Punkt 3. er også greit, tufter av gamle hus forteller historie. Eksempler er tuften på Lauvås og grunnmuren på Sando, med medfølgende historier.

Punkt 4. og 5. er vanskelig å forstå: Bygninger avmerket på kart skal ikke registreres. Skal dette tas bokstavelig betyr det at kulturhistoriske, bevaringsverdige bygninger ikke skal registreres som kulturminne, og det er egentlig oppsiktsvekkende. Det innebærer at for eksempel at Domkirken i Trondheim, Akershus slott og lignende kulturbygninger ikke skal registreres som kulturminner. Lokalt betyr det at Klokkergården ikke skal registreres som et kulturminne. Klokkergården ble av kommunen kjøpt i 1853 for å brukes til kommunale kontorer og skole, og det må vel kvalifisere bygningen til å bli betegnet som kulturminne.

Jeg har også problemer med å forstå punkt 6. Det står der at veier som er avmerket på kart ikke skal registreres som kulturminne. Det må bety alle kartmarkerte veier, og da omfatter begrensningen også for eksempel militærveien fra Langnes til Vamma, oldtidsveien over Haraldstadåsen, Karl Johans kongevei, også kalt Mellomriksveien fordi ferdselsåren gjaldt hele sterkningen fra Helsingfors til Oslo, og veien fra Myhra til Sando.

Militærveien beretter om den militære strategi i området i 1800-årene, oldtidsveien viser at gjennom Askim var det i oldtiden ferdsel fra grensetraktene og videre innover i landet, og veien fra Myhra til Sando er sannsynligvis en rest av Jørgen H. Marthinsens bronse/jernaldervei fra grensetraktene til overfartsstedet Wilsund ved Glomma. At restene av Karl Johans kongevei, fra Onstadsund til sundgården, og fra Trippestad til Hoel, heller ikke skal registreres som kulturminne, er også uforståelig.

På grunn av den korte tidsfristen har jeg ikke rukket å se gjennom Henrik Authens og Per Hansens stedsnavnregistrering. Den kan inneholde mange kulturminner som bør registreres.

Jeg har lest korrektur selv, og det er som kjent ikke å anbefale. Det kan derfor være noen feil i teksten, men trolig ikke verre enn at den er forståelig.

1-2

Ilen nordre

Navnet Ilen er en sammensetning av *ila*, «kilde», og *vin*, «gresslette». *Vin* er det samme som det gotiske *winja*, «gressgang, fôr, næring», det gammelhøytyske *winne* for «gressgang», nær beslektet med gl.høytysk *wunnja* for «england, havnegang», og gammelengelsk *wynn* for «lyst og glede». Ved *vin* har våre forfedre betegnet den for øyet tiltalende gressgrodde mark, den naturlige – ikke kunstig oppdyrkede – eng hvor det var godt å slå seg ned med kreaturene, sier Magnus Olsen. Ekspertene mener *-vin* navnet hører hjemme i de to første århundrene e. Kr., men Magnus Olsen mener det kan være eldre, og at *-vin* navnene opprinnelig kan være marknavn som heves til gårdsnavn ved at det blir gård på stedet. Han nevner som eksempel Løken, opprinnelig *Leik-vin*, leikvollen uten gård. Gårdene Ilen og Løken kan derfor være yngre enn navnet tilsier.

Ilen er trolig ryddet i «england eller havnegang» til en eldre og større gård, og ifølge Gårdshistoriens beskrivelse av Ilen var denne gården prestegården eller Gudim. Når det gjelder prestegårdens alder er imidlertid ikke Gårdshistoriekomiteen helt enig med seg selv. I Gårdshistoriens beskrivelse av prestegården hevdes det nemlig også at prestegården ble utskilt fra gården Askim da bygden fikk sin første prest, det vil si århundrer etter at Ilen ble ryddet. Hvis det er riktig kan ikke Ilen være ryddet på prestegårdsgrunn.

Da gjenstår bare gården Gudim, men den er også tvilsom som den større gården som har avgitt grunn til Ilen. I likhet med Ilen kan også Gudim (som også er *-vin* gård) være navn med opprinnelse i et marknavn, og derfor kanskje ryddet like sent som Ilen. Det virker derfor lite sannsynlig at Ilen er ryddet i «england eller havnegang» for gården Gudim.

Vi har imidlertid mange indisier som taler for at prestegården allerede var en gammel gård da bygda fikk kirke og prest, -kanskje urgård med «england eller havnegang» der Ilen ble ryddet. Den opprinnelige Ilengårdens område gikk imidlertid så langt inn i Romområdet at det er mer sannsynlig at «englandet eller havnegangen» tilhørte urgården Rom.

Samling gravhauger, 140 m NNV for husene på gården.

På nordre Ilen er det et gravfelt med 5 til dels store hauger. Feltet ligger på høyden bak husene på gården, ca. 140 meter NV for tunet, hvorfra det er en fin utsikt ut over Frostruddalen og Gurudområdet.

Lengst NV på toppen av åsen:

1. Klart markert, toppet steinblandet rundhaug. Midten utgravet til bunns av grevling.

1 m ØSØ for 1, i skogbrynet:

2. Noe uklart markert steinblandet rundhaug. Tydelig i terrenget. En del mellomstor rundkamp i dagen.
Diameter 11 m, høyde 1.2 m.

23 m S for 2:

3. Uklart markert gressbevakst rundhaug. Tydelig i terrenget. Toppen avflatet.
Diameter 14 m, høyde 1-1.7 m.
Vakkert utsyn mot gården og S-SØ-over.

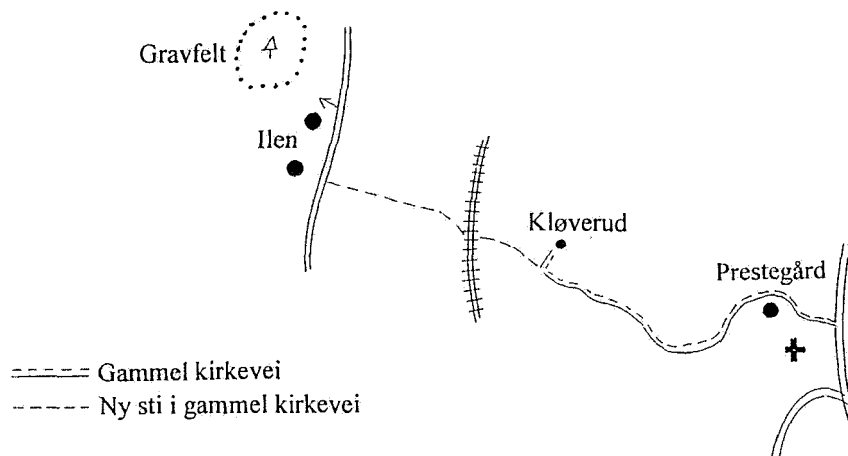
175 m NV for driftsbygningen og 60 m Ø for 1 - 2:

1. Noe uklart markert, rimeligvis steinblandet rundhaug. Tydelig i terrenget. Haugen er mye opprotet, fordypning i midten.
Diameter 8 m, høyde 1 m.

18 m SSØ for 1:

2. Ditto toppet rundhaug. Forsenkning i midten. Gress- og lyngbevakst.
Diameter 11 m, høyde 1.5 m.

Kirkevei



Restene av den gamle kirkeveien mellom Ilen og prestegården er et kulturminne. Ferdelsåren er sikkert fra den tiden den første kirken ble bygd, trolig allerede ved først tusenårsskifte e.Kr. Men den kan være eldre. Det var sikkert en ferdelsåre mellom den første Rud-gården i Kykkelsrud, ryddet i førkristen tid, og Gudim, trolig ryddet en gang i de første 200 årene e.Kr.

Over jordet mellom Ilen og jernbanen er den opprinnelige veien bort, men av tre velvillige grunneiere fikk jeg for noen år siden tillatelse til å lage en sti over jordet. Stien er trolig et vel så bra kulturminne som veien som lå i samme traseen, fordi den første ferdelsåren sikkert var bare en sti. Fra jernbanen og opp til Kløverud er det svake spor av den opprinnelige veien, og fra Kløverud til prestegården er veien bygd ned i nåværende Kløverudveien.

Kråkåsen (Tavletekst)

Kråkåsen er 166 m høy og ligger vel to km fra Askim sentrum. Du kan komme dit til fots eller med sykkel på trygg og god gang/sykkelvei, og vil du bruke bilen for en rask tur ut i vakker natur, finner du vanligvis gode parkeringsmuligheter ved Hjemmevernshuset.

Spennende område

For omlag 9000 år siden sto havet omtrent til åsfoten, og på Holene er det ved graving funnet skjell og strandsand som vitner om dette. På alle sider er åsen omgitt av frodig vegetasjon. Kratt i utkantene, gammel granskog med mektige trær innover mot åsfoten, og oppover åssidene veksler det med bartrær og løvtrær i skjønn forening med kronglete einer og frodig lyng. Ved åsfoten ligger mosegrodde klippeblokker og vitner om isens herjinger med åsen for mange tusen år siden, og i de bratte åssidene gir kløfter og hyller mulighet for fremkommelighet på gamle, kronglete stier opp til toppen av åsen hvor breskurt, flatt fjell bryter gjennom lyng og mose og danner et stort, åpent platå.

Spennende stier

I skogbunnen ved foten av åsen finner du gamle spennende stier, – kanskje tråkket opp av våre fjerne, skinnkledde forfedre. En av stiene går rett opp åssiden, og er i begynnelsen litt oppbygd på den ene siden for å utligne terrengets fall. Denne oppbygging er en av Kråkåsens mange gåter, det ville nemlig ikke by på problemer å gå opp åssiden uten oppbygd sti. Hvorfor er den da oppbygd?

En annen sti følger sydhellinga under åsfoten i øst-vest retning. Den er også oppbygd og er kanskje en gammel ridesti som har gått inn i tunet på mellom-Rom. En spennende sti fordi den ligger i Jørgen H. Martinsens trasé for en hypotetisk øst-vest bronse/jernaldervei til et overfartssted ved Glomma. Et lite stykke er den sperret av utsprengte steinblokker, men på den

den andre siden fortsetter den til østsiden av åsen, hvor den ned åssiden mot gang/sykkelveien igjen er oppbygd på den ene siden. På den andre siden av gang/sykkelveien er stien forsvunnet i villatomter, men i nordgrensen av den første villatomten er det lagd ny sti fram til gravfeltet på Holene.

Flere gåter

På toppen av åsen, i nordenden, er det et utgravd hull med en diameter ca. 6-7 m. En undersøkelse av hullet viste at det i bunnen er torv, og siden vi vet at torv ofte dannes under vann, blir det bekreftet at dette kanskje er et utgravd vannreservoar. Men hvorfor? Topplataet er ikke så attraktivt beiteområde, at det skulle være behov for å lage en brønn for drikkevann til husdyr på beite. Det er ikke vann i hullet i dag, og det har trolig sin årsak i at åren (årene) er ødelagt av sprengning i steinbruddet like ved.

I sydenden av topplataet er det nok en gåte, – en utgravd ile. Hullet ble rensket opp på forsommeren 1997, og det holdt vann sommeren igjennom. Hvorfor er dette naturlige oppkomme utgravd?

Gamle veier

I NV-enden av åsen, ved steinbruddet, er det et gravfelt. Her er det ingen ruvende hauger, og bortsett fra én haug, er disse haugene vurdert som usikre fornminner. Tidligere var det trolig et veikryss mellom haugene. Fra tunet på mellom-Rom gikk det tidligere vei over jordet fram til gravfeltet. Derfra fortsatte veien over Ilen til prestegårdsområdet. Da Askim fikk sin første kirke, ble dette kirkevei for Rom- og Kykkelsrudområdet, men veien ble også kalt Mølleveien fordi den etter passering av Rom fortsatte over Kvenåsen i syd til møllene i Kykkelsrud. Fra Ilen til Kykkelsrud ble veien også kalt Endåvern.

Fra mellom-Rom gikk det vei også til Langnes. Den er fortsatt til stede i nord-Roms skog, fram til Schuckertlinna. På andre siden av Schuckertlinna kan den fortsatt så vidt skimtes i terrenget ned mot bekken. To gravminner i sydenden av nord-Roms skog, et på hver sin side av veien, bekrefter trolig at dette er en meget gammel vei. Gravminnene ble ofte lagt til veier for at de døde skulle kunne følge med i de gjenlevendes liv. En lav gravhaug på en liten fjellknaus vest for veien er bevart, men av røysen på østsiden av veien, på flatfjellet ut mot jordet, er det bare noen få steiner tilbake.

Hulvei

I SV-hellinga under åsfoten finner du en hulveibit. Den er en fortsettelse av en sti som begynner ved steinbruddet og fortsetter mot Heimevernshuet. Dette kan muligens være en rest av en gammel ferdselsåre fra overfartsstedet ved Langnes og sydover i bygda, kanskje i retning mot bronsealdersenteret ved Lekum. Bronsealderrøysene i åsen over Skjoldvang indikerer en ferdselsåre i området fordi slike røysen vanligvis ble lagt med sikt til ferdselsårer. (En arkeolog har bekreftet at veien har hulveipreg.)

I Kråkåsen kan du rusle rundt på gammeldags skogbunn med mykt gress og tykk mose som veksler med partier hvor små, uanselige syreplanter stikker opp mellom barnåler og kongler. Klyv opp en av stiene til toppen og se Solbergfossanlegget fra en ny kant og kirketårnet omkranset av tretopper. Hvis du synes det er litt tungt opp til toppen kan du ta en hvil på den gamle møteplassen i sydhellinga under åsfoten, hvor ungdommene i gamle dager møttes lørdagskveldene for å danse og more seg selv og hverandre.

Det er litt historisk sus over Kråkåsen, roten av en 1000 millioner år gammel fjellkjede, der den ruver opp over fangstområdet til Askims første innbyggere. De skinnkledde steinalderjegerne på boplassene ved Oraug, Skjolden, Flatmark, Glomvik, Kjellås, – og kanskje mange flere steder. At de var der vet vi i dag. Det er funnet mange spor etter disse folkene.

Bunnlaget av gravrøys

Sommeren 2001 fant jeg litt vest for steinbruddet en samling stein med diameter 1½ - 2 m. En arkeolog jeg siden har hatt med til stedet for en vurdering av steinsamlingen, fastslo at det er bunnlaget av en liten gravrøys jeg hadde funnet. Forklaringen på hvor det har blitt av steinene i

røysa, finner vi kanskje like i nærheten. Bare få meter fra steinringen ligger det støpte fundamentet til pukkverkets trafokiosk. Sannsynligvis har man under støpingen av fundamentet brukt steiner fra røysa som sparestein i betongen, slik det var vanlig på den tiden fundamentet ble støpt. (Gravrøysa er ikke registrert).

Da jeg «oppdaget» Kråkåsen, og begynte å rydde i en del av området, fant jeg i terrenget noe som syntes å være fornminner, – stier, eventuell brønn, eventuell ile m.m. Kråkåsen fremsto etter hvert som et spennende område, og ikke minst oppdaget jeg at åsen er et vakkert og interessant turområde.

Den mulige brønnen, og den helt tydelig utgravde ileen på toppen, indikerer et tilfluktssted for mellom-Rom, områdets sannsynlige urgård, før borgen på Romsåsen ble bygd. En arkeolog jeg hadde med til toppen av åsen fant ikke spor av murer eller andre forsvarsverk, men han avviste ikke ideen at åstoppen kan ha blitt brukt som tilfluktssted i før det ble tilfluktssted på Romsåen.

Ikke minst er de gamle stiene spennende, fordi de trolig kan knyttes til overfartssteder ved Glomma, og derfor historisk interessante.

Etter ryddingen av en del av området, var det ønskelig å reklamere litt for Kråkåsen som turområde, men på grunn av steinbruddet i nordvest enden av åsen, var det ikke forsvarlig. Et fall utfor bruddkanten ville bety den sikre død. Jeg tok derfor kontakt med Martin Balstad for å undersøke muligheten av at kommunen kunne sikre bruddkanten.

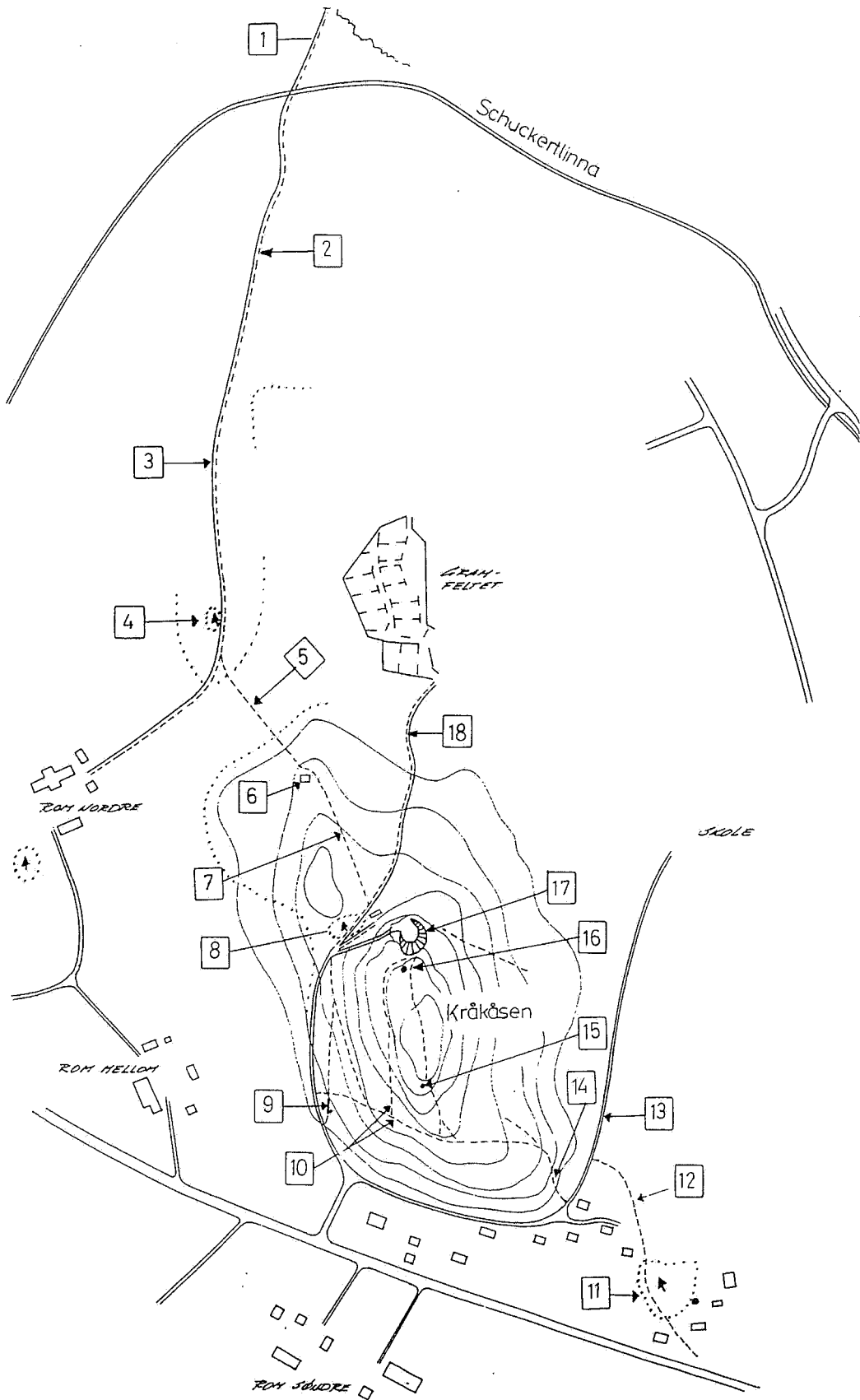
Det viste seg at det var enkelt å få den sikret. Da Block Watne bygde ut Gramfeltet, ble det gitt tillatelse til at det ble tatt ut noe stein i det gamle bruddet. Motytelsen fra Block Watne var at firmaet skulle fylle tilbake i bruddet tiloversblevne masser, og planere disse ut. Dessuten hadde firmaet forpliktet seg til å sikre bruddkanten med et gjerde.

Ikke noe av dette var gjort, og jeg ba Martin ta kontakt med Block Watne og forlange at bruddkanten ble sikret. Det ble gjort, og et par måneder senere var gjerdet på plass på toppen av bruddkanten.

Det var nå sikkert å ferdes i Kråkåsen, og det ble på forskjellige vis «reklamert» for åsen som et interessant turområde. Jeg fulgte opp dette med skilting av gamle veier og stier, men det var bortkastet. Skiltene forsvant etter noen dager. Åsen ble imidlertid kjent som turområde, og er i tillegg mye brukt av skolene i området til forskjellige aktiviteter.

Ved en planlagt rydding og opprydding kan Kråkåsen bli en spennende naturpark man sjelden finner maken til, spesielt egnet for de som ikke kan ta seg ut i fjernere områder i Askim.

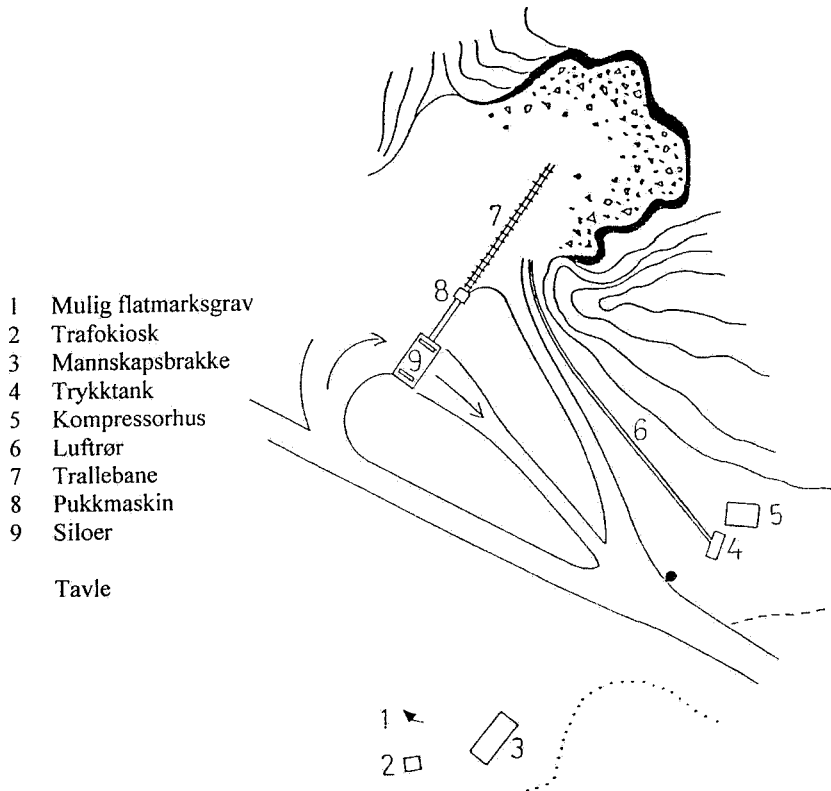
Kart Kråkåsen



Orientering til kart

1. Del av opprinnelig vei til Langnes.
2. Traktorvei i gammel trasè til Langnes.
3. Del av opprinnelig vei til Langnes. I behold som sti.
4. Gravhaug (Branngrav)
5. Veien oppløyd over jordet for mange år siden. Erna Eng har gratis avgitt grunn over jordet til del av tursti mellom Kråkåsen og Schuckertlinna
6. Solli har vært bebodd fra 1870-årene (kanskje også tidligere) og langt inn i 1900-årene.
7. Ny sti gjennom Block Watnes utbyggingsområde. Grunn avgitt gratis.
8. Gravfelt
9. Sti med hulveipreg. Hulveipreget bekreftet av en arkeolog.
10. Oppbygde stier. Den ene kanskje gammel ridesti. Trolig i Jørgen H. Martinsens hypotetiske bronse/jernaldervei fra grensetraktene.
11. Gravfelt med 10 hauger fra jernalder. Tjærehjell på østsiden av feltet.
12. Ny sti til gravfeltet
13. Gang/sykkelvei til Ilen
14. Oppbygd sti.
15. Naturlig oppkomme (Utgravd)
16. Utgravd brønn? Torv i bunnen som indikerer vann tidligere.
17. Kommunens siste steinbrudd og pukkverk.
18. Gammel kirkevei fra Rom/Kykkelsrudområdet. Også kalt Endovern og Mølleveien. Det siste fordi bøndene fra Tosebygda kom denne veien med korn som skulle til møllene i Kykkelsrud for å males. Navnet Endovern, som Kristian Strømshaug har kalt veien på sitt kart over Ilenområdet, er interessant. Navnet indikerer at den var en endovervei, et alternativ til en annen og lengre vei i området, med samme utgangspunkt og endepunkt som Endovern. Mellom steinbruddet og Ilen er veien bygd ned av Block Watne, som brukte den til utbygging av Gramfeltet.

Steinbrudd og pukkverk (Tavletekst)



I nord-vestsiden av Kråkåsen foregikk den siste kommunale steinbrudd- og pukkverkvirksomhet. 17. februar 1953 begynte Elverket montering i sin kiosk i området, og en uke senere var det klart for levering av strøm til virksomheten. I utkanten av bruddet sto en pukkmaskin med transportbånd til siloene like nedenfor, og ved foten av åsen lå kompressorhuset. Utenfor kompressorhuset var det montert en trykktank, og fra denne gikk det rør opp til bruddet for frembringelse av luft til boremaskinene. Det ble bygget mannskapsbrakke, den gamle veien opp i området ble forsterket for tyngre trafikk, og det ble bygget ny vei opp til bruddet og ny vei til og fra siloene. Etter opprøret i Ungarn i oktober 1956 ble det vurdert i herredsstyret å stille mannskapsbrakken til rådighet for ungarske flyktninger. Dette ble det ikke noe av, og brakken ble siden gitt til kommuneforeningen som flyttet den til Gausdal for der å benytte den som feriested. Driften var da sannsynligvis opphørt, men eksakt når er ikke kjent.

Andre kulturminner i Kråkåsen

1. Rett opp for Heimevernshuset, nesten i utkanten av skogen mellom sykkelveien og Kråkåsen, er det et stort utgravd hull. Jeg spurte Alfild Røssum, som har vokst opp i området, om dette hullet, men hun kunne ikke forklare det. Det hadde alltid vært der, fortalte hun.

Forklaringen kan være at hullet er etter utgraving av masse til den gamle veien som i dag ligger under gang/sykkelstien, lik de hull vi finner langs mange av de gamle veiene. Hullet er i tilfelle et kulturminne, fordi det forteller litt om veibygging/veistell i gamle dager.

Forklaringen virker imidlertid ikke helt troverdig. Hullet skulle da vært lavt i forkant for utkjøring av massene, og det er det ikke. Kanten av hullets forkant er derimot bygd opp av kultsteiner, ikke som en grunnmur, men som en vegg mot jordkanten, og det er det vanskelig å forklare. Det hullet mest ligner er en skyttergrav, men det er eldre enn fra siste krig, og det er ikke kjent at de norske styrker bygde noen forsvarsanlegg i Romområdet i 1814.

Hullet kan heller ikke i forsvarssammenheng knyttes til forsvarsverket på Romsåsen, for eks. som en del av en ytre forsvarslinje. Det gikk ikke noen vei forbi hullet på den tiden. De eneste gjennomgående ferdselsårer vi kjenner i området, er en mulig slik mellom Lekum og Langnestangen, og Jørgen H. Marthinsens hypotetiske gjennomgående ferdselsåre, og de passerte ikke forbi hullet.

Det er imidlertid ikke tvil om at hullet er utgravd, og at steinveggen er konstruert av mennesker.

2. Det er lange tradisjoner for uttak av stein i Kråkåsen, gamle folk sa at det var gjort så langt de husket tilbake. Steinbruddet i nord-vestenden av åsen, var gammelt da det ble tatt i bruk igjen av kommunen.

Veien fra Heimevernshuset opp til bruddet var gammel da kommunen kultet den opp, og tok den i bruk som adkomst til bruddet. Det er fortalt at det var søndre Roms vei til beiter og skog, og at den var gammel som gården.

I syd-østenden av Kråkåsen, mot villabebyggelsen ovenfor Steinerskolen, der gang/sykkelstien svinger mot Ilen, er det også et gammelt steinbrudd.

3. I sydenden av åsfoten stopper øst/vest ridestien i noen utsprengte steinblokker. Det er fortalt av folk i området at under krigen fikk bøndene betalt for å lete etter glimmerforekomster på deres eiendommer, og at denne utsprengningen ble foretatt da.
4. Fra steinbruddet i nord/vestenden av Kråkåsen og østover, går det nedover i skogen i retning gang/sykkelveien til Ilen en gammel kjerrevei. Den er ikke funnet på kart, men er sannsynligvis en avgrening til Frostrud/Gurud fra veien til Ilen og Lengnes, som passerte forbi steinbruddet.
5. Omtrent på toppen av åsen, i syd-østre neden, og noen meter nedenfor den utgravde ilen, ligger en stor stein. Den ligger på en hylle og noen meter fra fjellveggen. Det er ikke spor i fjellveggen som indikerer at den er sprengt ut derfra, og det kan derfor være en flyttblokk som er fraktet dit av isen.

Jeg tok ut en prøve av blokken og fjellveggen ved siden av, og fikk en geolog ved landbrukshøgskolen til vurdere om det var samme steinsort i blokken og fjellet. Han konkluderte med at steinsorten var den samme i blokk og fjell, og at blokken derfor kan være brutt ut fra fjellveggen. Men, sa han, det betyr ikke at den er kommet fra fjellveggen. Samme steinsort finner vi mange steder nord for blokken, og det kan derfor være en flyttblokk.

Solli (Tavletekst)

I folketradisjonen kalt Solli - i dokumenter Sollien

Gården Rom ble ryddet i hedensk tid, og det første tunet lå trolig der husene på Mellom-Rom ligger i dag. I gammelnorsk tid (1000-1349) ble gården delt i to bruk, Nord-Rom og Sør-Rom. Nord-Rom var gårdene Mellom-Rom og Nord-Rom, og Sør-Rom var gårdene som i dag ligger mellom den gamle og den nye E18. Nord-Rom ble brukt samlet til 1838 da gården ble delt i to bruk som ble kalt Mellom-Rom (Pål Kvakkestad), og Nord-Rom (Tidligere Erna Eng).

Solli ble liggende til Mellom-Rom ved delingen i 1838. Når stedet er ryddet er ikke kjent, og det er ikke dokumentert at stedet har vært husmannsplass. 1902 ble Solli fradelt Mellom-Rom. Til hvem er ikke kjent, men allerede i 1910 er stedet tilbake under gården. Herman Gangfløt, som da eide Mellom-Rom, kjøpte dette år Solli tilbake til hovedbruket.

Man vet det har bodd folk på Solli fra 1870-årene og til langt ut i 1900-årene. Under gruvedriften i Romsåsen ble anlegget leid ut til gruvearbeidere, og i anleggstiden til arbeidere ved kraftstasjonsanleggene.

Personer som ifølge Gårdshistorien har bodd på Solli:

1875. Gruvearbeider Hans Gulbrandsen som var gift med Karoline Jensdatter. Deres datter Karoline ble født dette år.

1885. Dette år dør enken Ingebretsdatter på Solli.

Den kjente fagforeningsleder Anton Sollie ble født på Solli. Hans foreldre var sliperarbeider Ole Magnus Johannesen og hustru Gunhild Marie Kristiansdatter fra Enebakk. Ole Magnus bodde på Solli fra midten av 1880-årene til han døde 1903. De hadde i alt syv barn. Samtidig finner vi på stedet Oline Ingstad og hennes mor. Oline ble kalt tante Oline av de andre på Solli, men om hun var skyldt til sliperarbeiderens familie er ikke kjent.

I slutten av 1880-årene bor Magnus Jakobsen på Solli, og sønnen Karl Johan dør her i 1888.

I 1890-årene bodde trolig gruvearbeider Hans Petter Ingvaldsen samt hans hustru Elisabeth Larsdatter på Solli.

1899. Dette år dør enkemann Johan Andreassen her.

I 1910 finner vi enke Johanne Pedersdatter i den lille stua, sammen med sønnen Karl Karlsen og datteren Marthe Fritsen.

Piken Helga Elida ble født på Solli 1910. Det betyr at på denne tiden bodde sannsynligvis hennes foreldre, dagarbeider Hans Kristian Olsen og hans kone Anna Elise Antonsdatter på stedet.

I 1918-19 var Hjalmar Teodor og Anna Otilie Larson på Solli.

I første halvdel av 1920-årene finner vi Viktor Ekman her, og fram til 1965 bodde Trygve Nethus og hans familie i den lille stua. De var visstnok de siste som bodde på Solli..

Personer som har vokst opp i området forteller, at flere enn de foran nevnte har bodd i den lille stua, men de husker ikke navnene på deres.

Tursti fra Schukkertlinja til Kråkåsen

I 1995 ble jeg av varaordfører Håkon Olav Åndstad og Monica Kristiansen fra fylkesmannens landbruksavdeling engasjert til å registrere og beskrive gamle veier i Askim. Det var et ledd i et kulturprosjekt i regi av fylkesmannens landbruksavdeling og Askim og Spydeberg kommuner. Intensjonene med kulturlandskapsprosjektet var ikke bare å registrere, men også i den grad det er mulig, å tilbakeføre deler av det tidligere kulturlandskap, deriblant få fram igjen deler av de gamle ferdselsårer for bevaring for ettertiden.

Arbeidet ble samlet i to hefter kalt «Veier i Askim». På grunn av mange fargebilder ble heftene så dyre at de ikke var aktuelle for salg. Foruten hefter til oppdragsgiverne, fylkesmannens landbruksavdeling og Askim kommune, ble det lagd 1 hefte til fylkeskonservatoren og 3 hefter til biblioteket for utlån. Jeg skrev heftene gratis, og kopiering av heftene ble betalt av kulturkontoret (Berit Kolden).

Jeg var da ute i terrenget sammen med Monica Kristiansen noen ganger og påviste veier. Hun syntes det var synd at den gamle bevaringsverdige veien fra Langnes sluttet i skogbrynet NNØ for Rom nordre, og ba meg ta kontakt med Erna Eng, som eide Rom nordre den gang, og spørre om å få en stripe til sti over hennes jorde mellom skogbrynet og Kråkåsen, i den sannsynlig gamle traséen.

Det ble gjort, og Erna ga vederlagsfritt til kommunen grunn i en meters bredde til stien. Jeg lagde et avtaleforslag som ble underskrevet av henne og daværende ordfører Hans Jakobsen, og Sigurd Kristiansen fliset opp stien over jordet.

Men med sti over Erna Engs jorde var vi ikke framme ved Kråkåsen. Fra jordekanten måtte stien fortsette gjennom Block Watnes utbyggingsområde, og jeg tok kontakt med Block Watnes utbyggingsavdeling. Det resulterte i et møte på Rådhuset med en representant fra Block Watne, Helge Gundersen, en person fra Teknisk etat og Berit Kolden. Gundersen fortalte at området var grovregulert, men han ga tillatelse til å opparbeide en sti der jeg fant det passet, og så skulle man når tiden kom regulere inn et grøntområde der jeg hadde plassert stien. Det ble avtalt at Berit Kolden skulle lage et avtaleutkast om stien og bevaring av den lille stua Solli, og sende det sammen med et kart som viste hvor jeg hadde plassert stien, over til Block Watne. Om det ble gjort vet jeg ikke.

Det var klart uttrykt fra kommunen at kommunens intensjon i kulturlandskapsprosjektet var å medvirke til en allsidig tilgjengelighet til friområder og turområder i bygda. I så måte ble en gjennomgående sti fra Schukkertlinja til Kråkåsen sett som meget aktuell, spesielt med tanke på en utbygging av Ilen og en del av Tovengen.

Sammen med Odd Stokkebekk og Knut Aaser ryddet jeg sti gjennom Block Watnes område, fram til den gamle Ilenveien, som stien gikk inn i omtrent ved steinbruddet. Stien ble skiltet, og det ble satt opp en tavle med beskrivelse av det lille stedet Sollia som stien passerte. Det ble også avtalt med Askim Arbeiderparti, Samorg og kommunen at det lille huset på Sollia skulle restaureres, og stå som et eksempel, spesielt for skolene i området, på hvordan folk bodde i anleggstiden.

(Det ble det ikke noe av. Etter at Øvre hadde skrevet om stien, skiltingen og restaureringsplanene, ble skiltene revet ned, tavlen med beskrivelse av Sollia revet fra hverandre og kastet, og huset ramponert så mye at restaureringsplanene måtte skrinlegges.)

Stien er imidlertid i behold, og ble under Onsdagstur den 8. september 1999 med 92 deltagere, åpnet av Erna Eng og ordfører Hans Jakobsen, og er siden flittig brukt til tur og trimm.

Fra Schukkertlinja til og med hulveibiten i Kråkåsen, følger stien sannsynligvis samme trasé som en hypotetisk gammel veitrasé mellom Lekum og overfartsstedet ved Langnes. Trolig en av de eldste ferdselsårene i Askim.

Var Rom mellom urgården?

Man kjenner lite til den første gårdsdannelse i Østlandsområdet, men kravene til etablering av gård og tun var trolig de samme her som man har funnet de sannsynligvis var andre steder i landet. Lett bearbeidelig jord, svakt hellende, selvdrenerende terreng mot syd, vest og livgivende sol. Var området dessuten skjermet mot nord, lå forholdene godt til rette for etablering av gård.

Ser vi på tunets beliggenhet, virker det derfor sannsynlig at mellom-Rom var området første gård, ryddet for 3-4 tusen år siden. God og lett bearbeidelig jord, blir det opplyst ved landbrukskontoret, fallende terreng mot syd og god skjerming av Kråkåsen mot nord. En god indikasjon har vi også i skogen som ligger til de enkelte gårder i Romområdet. Alle Romgårdene hadde tidligere skog i den «vestre sameia», sammen med Kvakkestad, Rudgårdene, Kykkelsrud og Tovengen. Det tyder på at da disse gårdene ble utskilt, fikk de bruksrett i hovedgårdens skog, som må ha vært nåværende mellom-Rom. Den er nemlig den eldste av gårdene i sameia. De enkelte gårders nåværende skog ble skilt ut i 1800-årene.

3-4

Rom nordre (Fradelt i 1838)

Samling fornminner, ca. 255 NNØ husene, ca. 40 m NV for kraftledning.

På Ø-brinken av høydedraget:

1. Uklart markert, sterkt steinblandet rundhaug eller overtorvet rundrøys. Bygget av mellomstor rundkamp. Utgravet i midten, her en stor rundkamp. I NØ, NV, og på SSØ-kanten av haugen vokser 3 furutrær. Diameter 7 m, høyde 0.5 m.

(På mindre bergkulle, vest for, og tett inn til veien til Langnes.)

- 2 Uklart markert overtorvet rundrøys. En del mellomstor rundkamp i dagen. Urørt.
Bevokst med furu, gran og einerkratt.
Diameter 4.5 m, høyde 0.3 m.

På kommunens kart, ajourført 1984, er bare fornminne nr. 2. markert. Nr. 1 var altså forsvunnet før 1984, men var der i 1966, da det ble registrert av Oldsaksamlingen.

I slutten av 1990-årene var jeg sammen med Knut Eng i området og så etter de registrerte fornminnene og veien til Langnes. Vi fant da bare den lille branngraven (2) på den mindre bergkollen, vest for den gamle veien til Langnes. Fjerningen av haug nr. 1 var ukjent for Knut, og jeg hadde alle byggearbeidene på Rom etter at han kjøpte gården i begynnelsen av 1960-årene, og kan bekrefte at det til byggearbeidene kun ble brukt stein tilkjørt fra Mona. Hvem som mellom Oldsaksamlingens registreringer i 1966 og ajourføringen av kartet i 1984, fjernet røysa er ukjent.

Mellom gravhaugene går en gammel vei. Veien gikk til overfartsstedet ved Langnes, og er sannsynligvis en del av en gammel ferdsselsåre mellom Lekum i Eidsberg og overfartsstedet.

Fra skogkanten og gravminnet er veien synlig gjennom skogen helt fram til Schukkertlinja. Fra skogkanten til enden av jordet øst for skogen, er veien i behold i delvis opprinnelig stand, og bevaringsverdig. Da jeg gikk veien sammen med Monica Kristiansen i 1995 var det fremdeles svake spor etter kjerrehjul, men nå fremstår veien mest som en sti, – sporet i midten av veien etter hestebein og fottråkk.

Fra enden av jordet til Schukkertlinja er veien kjørt opp av traktor, og de gamle veierester forsvunnet. På andre siden av Schukkertlinja synes veien svakt i bakken ned mot bekken. Fra bekken og videre mot Langnes er veien gått inn i dyrket mark. Olav Vister forteller at den var til stede et stykke til den for en del år siden ble pløyd opp.

Sydover fra skogkanten og gravminnet NNØ for nord-Rom, er veien på et kart markert fram til mellom-Rom, men den opprinnelige traseen (oldtidstraseen) fortsatte trolig rett fram til Kråkåsen, og fulgte åsfoten sydover. En bekreftelse av en slik trasé har vi trolig i den lille arkeologbekreftede hulveiresten i bakken ned mot hjemmevernshuset.

Dette var trolig en av de første gjennomgående ferdsselsårene i det området som senere ble bygda Askim.

Det er flere gravhauger på mellom-Rom, og de ligger til en annen gjennomgående ferdsselsåre, kanskje fra bronse/jernalder.

Ca. 45 m VSV for hovedbygningen:

1. Noenlunde klart markert gressbevokst steinblandet rundhaug. På V-siden syrinbusker, midt på en flaggstang. Diameter 8 m, høyde 1-1.5 m.

6 m S for 1:

2. Uklart markert rundhaug. En del stor og mellomstor rundkamp synlig i S, sannsynligvis veltet ut fra haugen.
Diameter 14 m, høyde 0.2-1.7 m.

Rom nordre ble fradelt Rom mellom i 1838, og det viser at gravhaugene ikke lå til tunet på gården, men til den gamle veien som passerte mellom dem. På et kart fra 1799 svinger veien ved gravhaugene vestover mot Romsåsen, og fortsetter fram til E18-traseen, som den fulgte omtrent til der veien tar av til Løkkekroken. Derfra fulgte den nåværende veitrasé fram til Myhra, og fortsatte derfra videre til overfartsstedet ved Sando (Wilsund).

Fra gravhaugene ved Rom nordre og østover går veien inn i den hypotetiske ridestien ved foten av Kråkåsens sydsida, som har retning mot de gamle bosettingene Hov, Løken og grensetraktene. Denne veitraséen ligger i Jørgen H. Marthinsens hypotetiske bronsealder/jernaldervei fra grensetraktene til et overfartssted ved Glomma (Wilsund).

Haugenes beliggenhet ved en ferdselsåre, både ved tunet på Rom nordre og i skogbrynet NNØ for tunet, bekrefter at begge veiene er gamle. De døde ble i blant gravlagt inn til en ferdselsåre. Det var den tids oppfatning at de døde var nærværende etter sin død. Gravhaugene ble derfor lagt med sikt til gårdstunet, eller nær en ferdselsåre, for at de døde skulle kunne følge med på det som foregikk på gården eller på ferdselen.

5

Gravfeltet ved steinbruddet

Samling gravhauger:

1. Temmelig klart markert rundhaug i SØ-hellinga av skogbrynet mot dyrket mark. Bygd av hovedsakelig grov rundkamp. Bevokst med gress og løvkratt. Grop i S-kanten. Diameter 8.5 m, høyde 0.3-0.5 m.

25 m ØNØ for 1, inn til gammel vei mot Ihlen:

2. Ditto rundhaug, uklart markert.

6 m S for 2 på Ø-siden av vei:

3. Toppet langaktig gressbevokst haug.

Kant i kant og N for 3:

4. Langaktig rygg med enkelte stein i dagen.

5. 11 m N for 4, inn til NV-kant av silo:

Runding bestående av ca. 2.5 - 4 m bred voll.

Gravhaugene 2-3-4-5 er etter en ny undersøkelse av Oldsaksamlingene i 1986 vurdert som usikre. En begrunnelse er at haugene synes å være slagghauger. Det virker usannsynlig. Eneste sted i området hvor det muligens har blitt slaggrester av en produksjon, er i Kykkelsrudområdet. Johan Glomvik, som var godt kjent i Kykkelsrud/Romområdet, bekreftet det, og så det som helt usannsynlig at slagge fra Kykkelsrud ble kjørt helt til nordenden av Kråksen.

Gravhaugene bør derfor bevares. Det er mulig at en annen arkeolog i en ny undersøkelse en gang fremtiden, vurderer haugene annerledes. Til støtte for at haugene kanskje er ekte er at da jeg i slutten av 1990-årene hadde en befarings i området med arkeolog Anne Sofie Hygen, uttrykte hun ikke noen skepsis til haugene. Hun fant dessuten en røys vest på åskula, som tidligere ikke var registrert.

Med Hygens røys, og bunnlaget av en røys som jeg fant, i tillegg til de haugene som tidligere var registrert som ekte, og beliggenheten på en høyde over mellom-Rom, som uten tvil er områdets eldste gård, fremstår haugene som gårdens gravfelt.

Militærvei

På et militærkart fra 1805 for Schibtvetske Comp. District er det markert en vei fra Langnes til Vamma. Den går over Stenbøl, Fjeldstad og Tovengen, og fortsetter videre vest for Rom, vest for Skjolden og Flatmark og fram til Vammeli, hvor den deler seg i en vei ned til elvekanten, litt nord for nåværende bru, og en vei til Dallerud, som fortsetter videre til Lekum.

En militærvei er bygd for forflytning av soldater og materiell, og det er derfor underlig at veien stopper ved strykene som elven passerte i området. Overfart med båt var umulig, og det synes derfor som at forklaringen kan ligge i en gammel tradisjon på Skiptvetsiden av elva, hvor det heter at ved lav vannstand kunne man gå gjennom strykene mellom Askim og Skiptvet.

En annen forklaring på at veien stopper i elvekanten, kan være at veien var bygd for forflytning, transport og patruljering i Askimdelen av Schibtvetske Comp. District.

Veien er fortsatt til stede fra bekken syd for Stenbøl til Tovengen. Fra Fjeldstad til Tovengen er den forsvunnet i treningsvei for travkjøring, men fra Fjeldstad og ned til bekken mot Stenbøl, er den til stede i opprinnelig stand. Et flott eksempel på gammel vei.

LAUVÅS

Litt vest for Fjeldstad og militærveien ligger restene av plassen Lauvås. Lauvås var bygseiplass under Kjellås i andre halvdel av 1800-årene. 1915 ble plassen utskilt og lagt til Ås. Det ser ut til at Justinus Anderson siden brukte Lauvås sammen med Ås. I 1937 ble begge bruk skjøtet til Augusta Krogstad som noen år drev strykeri i Tunheim ved Fremtiden. (Folkets Hus i dag)

Restene av stuefundamentet og den lille forhøyningen med mursteinrestene etter pipa beretter at bolighuset var lite. Allikevel bodde det flere personer i huset på samme tid, blant annet under gruvedriften i Romsåsen og anleggstiden i Kykkelsrud.

Man vet at følgende personer har bodd på plassen Lauvås:

1875 bygslet skredder Valentin Jensen plassen. Han bodde der sammen med sypike Maren Hansdatter fra Eidsberg.

1876 ble tvillingene Anton og Julie født på Lauvås. De var barn av verksarbeider Theodor Sjursen og hustru Maria Ingebregtsdatter som da bodde på plassen.

1877 døde Martin Hansen på Lauvås.

1885 døde en annen mann i den lille stua inne skogen. Det var Johannes Kristensen. Året etter flytter pike Karine Johannesdatter Lauvås til Kristiania. Hun var født 1862 og trolig datter av Johannes Kristensen.

1891 forpaktet enke Gunhild Marie Hansdatter Lauvås. Hun bodde der sammen med datteren Karoline Johannesdatter.

1900 finner vi en kvinne fra en nabobygd på Lauvås. Det er Anna Andersen fra Hønstvedt i Skiptvet som var gift med sliperarbeider Anton Kjellås. I denne tiden bodde det også en rekke anleggsarbeidere på Lauvås.

Olaf Dankertsen fortalte en gang at skuespilleren Birger Løvås hadde sitt navn fra den lille plassen Lauvås. Han ble født 1901 men er ikke ført i kirkeboken for Askim. Kan det være gjennom piken Karine Johannesdatter Lauvås som flyttet til Kristiania, han har sitt navn?

*

Ta av fra Kjellåsveien og gå mot Fjeldstad. Et kort stykke inne i skogen tar av en vei til venstre. Følg den et lite stykke, og hvis du ser nøye etter vil du til høyre i skogen finne svake tegn til en veitrasè. Følg den og du står snart ved en lysning under et lavt åsparti. Den lille tufta til stua synes godt i terrenget, med en liten forhøyning med noen mursteinrester etter pipa. Det er ikke rester eller synlige spor etter uthuset, som sikkert var der, men litt nord-øst for tufta er det et lite myrdrag som trolig er restene etter brukets brønn.

Under åspartiet vest for hustufta er det et underlig hull i bakken. Det er foreslått at det er restene etter en jordkjeller, og det kan være riktig. Det virker imidlertid noe underlig å grave ut en kjeller under åsen fordi den da sannsynligvis ville renne full av vann i regnvær. Jordkjellerne ble jo vanligvis lagt på en høyde i terrenget for å unngå vanninnsig.

En kar fra Marker fortalte at hullet lignet et hull for utvinning av tjære, lignende et han hadde sett i Marker, mens Ståle Botns beskrivelse av ulvegraver i sin bok «Fangst», også virker interessant. De var ofte så små at ulven fylte dem.

Alvum

Under Oraug lå plassen Alvum. Alvum ble eget bruk i 1912, og kjøpt tilbake til Oraug i 1921. I 1928 ble stua på Alvum solgt til Tovengen hvor den ble brukt som grisehus. Stua (grisehuset), som er holdt ved like på Tovengen, ligger litt vest for tunet, godt synlig fra E18.

Fra grisehuset går en gammel vei i retning Kjellegård. Veien er i opprinnelig stand fram til nord-vestenden av skogen, til Kjellegårdjordet. Et flott eksempel på gårdsveier i tidligere Askim. Denne ferdselsåren er trolig fra tiden da Kjellås i 1600-årene, kanskje tidligere, ble ryddet som plass under Kvakkestad.

Johan Dahl eide Alvum før stua ble flyttet til Tovengen, og degradert til grisehus. Han diktet en gang en sang om Alvum, som hans sønn David Dahl, en av deltagerne på Onsdagsturene hadde tatt vare på. Onsdagsturen for eldre 28. Mai 1977 var lagt om Tovengen og den tidligere Alvumstua, og da vi var kommet til grisehuset, ble sangen om Alvum sunget av turdeltagerne for en rørt David. (Mel: "Å kjøre vatten ...)

Her bor vi fjernt i fra alle folk,
det må visst være verdens ende.
Her kommer endene
flokk ved flokk,
om det er is over vanne.
Ja, det er fagert
her ved skogens bryn,
når sol mot aften
gyller hver en gren,
når Glomma går så stri og blå,
og Vrangenfossen
lystig durer.

Boplassene ved Kjellås

I 1957 fant jeg flint på en tange som stikker ut i elva rett nedenfor Kjellås. Det ble meldt fra om funnet, men først i 1963 ble plassen arkeologisk undersøkt.

Det ble da avdekket 4 sikre boplasser på tangen. Under utgravingene ble det gjort i alt 973 funn, som ble registrert. I det etterfølgende er gjengitt, forkortet og forenklet, et utdrag av de registrerte funn:

Flekkskrapere av flint – bor av flint – mikroflekker – flintavslag – kvartsavslag – avslag av grønnstein – smykke av stein (?) – skiveskrapere – dobbeltskrapere – liten flekkekniv av flint – stikkel – redskaper av flint – muligens oddstykke av kniv – liten håndtakskjerne av flint – fragment av prikkhugget øks med slipt egg.

Jeg lot flinten ligge der den ble funnet, men tok med en mellom 5 og 10 cm høy pyramideformet porfyrstein, som ble antatt å ikke ha noen tilhørighet til boplassene. Da jeg under utgravingen noen år senere ble oppsøkt av arkeologen som skulle avdekke boplassene, viste jeg ham porfyrsteinen, og den interesserte tydeligvis arkeologen mer enn boplassene og flintfunnene. Han forklarte det med å henvise til at det ikke var funnet porfyr i dette området, og at det i distriktet heller ikke var porfyrformasjoner i landskapet. På grunn av hans interesse for steinen, fikk han den med seg.

Spesielt vedrørende boplass nr. 3 er tidsdateringen interessant. På denne plassen, som er den største av de 4 sikre boplassene, ble det nemlig avdekket flint i to atskilte lag. Dette tyder på to bosettinger, en eldre og en yngre.

Funnene ble datert til Nøstvet-tid, ca 7000 år tilbake, og det vil si at boplassene er samtidige med de mange øvrige Nøstvetregistrerte funn på begge sider av elva, fra Vamma til Kjellås.

Steinrøys ved Kjellås

Ca. 280 NNØ for tunet på gården, ca. 150 m NNV for trig.punkt Kjellås, på en nord-syd gående bergrygg, med utsikt over Glomma, ligger ei steinrøys av rundkamp og bruddstein. Samlingen er klart markert med en fotkjede av store bruddstein og rundkamp. Enkelte mindre stein innimellom. Steinsamlingens diameter er 2,5 m, høyde i N 0,55 m, h i syd 0,4 m.

I registreringen heter det at steinsamlingen kan være noe tvilsom som fornminne, fordi den har en viss likhet med «verperøys».

Verperøys er steinsamlinger av små stein eller kvist. De er lagd som minne om en hendelse på stedet hvor røysen ligger, eller i nærheten. Når folk i tidligere tider passerte røysen eller kvisthaugen, la de på en stein eller en kvist for å værne seg mot gjengangeren av den drepte, eller annet skrømt.

En verperøys forteller om folks overtro, og deres holdning til den. Verperøysen er derfor sett som bevaringsverdige kulturminner.

Det virker noe usannsynlig at steinsamlingen er en verperøys. At en voldelig handling kan ha skjedd langt inne i skauen ved Kjellås, er vel ikke usannsynlig, men at folk har fartet dit og lagt på steiner så mange ganger at det har blitt en røys av det, høres tvilsomt ut. Nærmeste ferdselsårer er mellom gårder i området, og det er flere hundre meter til nærmeste gjennomgående ferdselsåre, militærveien fra Langnestangen til Vammeli. Det er derfor ikke «reisende» folk som har lagt opp røysa ved passering.

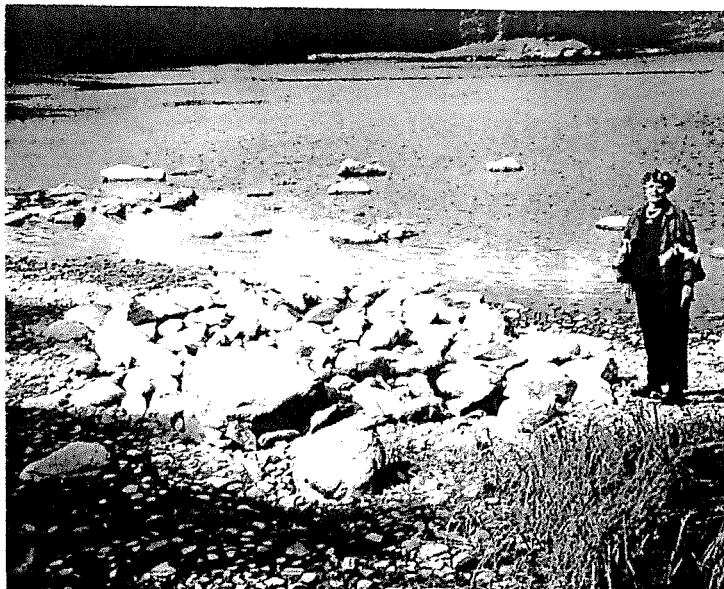
Gravrøys virker derimot tilforlatelig. Røysa har en klart markert fotkjede, og ligger på en åsrygg med utsikt til Glomma, og de gamle stiene langs den. En naturlig plass for ei bronsealderøys.

Steinlegginger ved langes

På elvebunnen ut for Langnestangen er det en rekke steinlegginger, men det er bare noen få nær strandkanten som i dag er synlige ved lav vannstand. Det er registrert minst 35 i alt, men det kan være flere under vann utover mot renna.

Leggingene består av 2-3 lag mellomstor og stor bruddstein og rundkamp. De store steinene ligger som en fotkjede i ytterkant, med mindre stein i midten. Steinleggingene ligger med en innbyrdes avstand 3-10 m. Sidene måler 5-7 m, og høyden er fra 0,2-0,4 m. Det er ikke gjort funn i leggingene og formålet er ukjent. Ved senkning av Isesjøen på 1800-tallet ble det funnet tilsvarende steinlegginger. De ble datert til jernalder.

På Jutulen, litt nord for Langnestangen er det noen tilsvarende runde steinlegginger, minst 30 i alt. Ringene består av mellomstor og stor rundkamp, også her lagt opp med stor stein i ytterkant og mindre stein i midten. Feltet har samme karakter som feltet ved Langnestangen. Gjennomsnitt diameter og høyde er 4,7 og 0,2-0,4 meter. Steinleggingene ligger på østlige halvdel av holmen.



Batteriåsen ved Langnes

Batteriåsen er en del av forsvarsanlegget ved Langnes. Byggingen av forsvarsanlegget, som lå på begge sider av Glomma, inngikk i general Sejersteds forsvarsplan, og var bygd med formålet oppholdene strid, – altså stoppe fienden en stund i fremmarsjen videre innover i landet.

Det sies at ved denne skansen, spesielt på jordet foran skansen, sto et av de blodigste slag i krigen i 1814. Tallet for falne og sårede er det vanskelig å finne, det verserer nemlig forskjellige oppgaver over dette. Kaptein Ole Holck, som hadde sitt hovedkvarter på Ladim i Skiptvet, henviser for eks. i sin dagbok til etterretninger fra Askim, som beretter at det i slaget ved Langnes falt 300 svenske soldater, og at de norske tap var 12 døde og sårede soldater, samt ltn. Hauch. Andre kilder opererer imidlertid med andre tall, for eks. 7 døde og 13 sårede norske soldater, pluss omlag 20 soldater som døde av dysenteri i lasarettet ved Nestingen i Sydeberg. På grunn av smittefaren ble de som døde av denne sykdommen gravlagt ved Nestingen.

Svenskene hadde sitt lasarett i storstua på en av Gudimgårdene, og feltskjæreren reparerte i bryggerhuset på Øvre Gudim.

Det heter at det var 1500 norske soldater i dette avsnittet, og at av disse var 500 på Askimsiden. Mot seg hadde nordmennene omlag 6000 svenske soldater, hvorav noen var stasjonert i Trøgstad. Flere norske avdelinger, eller deler av avdelinger, var innom skanseområdet ved Langnes. Blant disse den Valdreske skarpskytterbataljon, hvor Ola Gjende, bror til den kjente Jo Gjende, var med.

Det var også Askiminger med på Batteriåsen i 1814. 17-årige Henrik Aslaksen Skjolden, senere kalt Henrik Lund, og 18-åringen Kristen Trippestad, som etter 8 dagers eksersis, ble antatt som artillerist og plassert ved en av kanonene. Han var sønne-sønn av Stener på Store Hol som gjorde seg bemerket ved å skyte med sin egen kanon på svenskene, da de under tilbaketog i 1716, etter beleiringen av Akershus, skulle ta seg over Onstadsunn. For sitt mot ble Stener, da trefningen var over, belønnet med å bli invitert til svenskekongens hovedkvarter på Huersiden av elva. Han fikk også beholde sin kanon, mot at den ble naglet.

Vollgravene og jordvollene ved Langnes, som var en del av forsvarsanlegget, er i dag borte, bortsett fra noen svake rester som antyder hvor de var.

På toppen av åsen er det en gravhaug. Det er en steinblandet rundhaug, klart markert i V og N, men går omtrent i ett med terrenget i S og Ø. Ikke datert, men ganske sikkert fra jernalder.

Chauséen

1857 ble det åpnet en ny og moderne vei gjennom Askim, - Chausséen. Chausséen og brua over Fossumfossen har en lang forhistorie. Allerede i 1831 ba Amtmannen i Smaalenene veginspektør Dahlin om å undersøke mulighetene for å bygge ei bru nedenfor eller ovenfor Onstadsund. Året etter utarbeidet ingeniør-kaptein Garben et forslag for både trebru og jernbru ved Fossum. I årene som fulgte var det mye fram og tilbake om de forskjellige alternativer for plassering av bru, men i amtstinget i 1853 ble det lagt fram tegninger og overslag for veianlegg fra Brennemo i Eidsberg til Knapstad i Hobøl, og bru ved Fossum.

I Veibudgetpropositionen for 1854-1857 ble bygging av Chausséen anbefalt opptatt i arbeidsplanen for 1854-1860. Planen omfattet «vei fra Pladsen Brændemoen i Eidsberg, omtrent en ¼ mil vest for Mo Markedsplass, over Fossum foss ved en bro, og videre til Pladsen Knapstad».

Det var forutsatt pukksteinsdekke mellom Fusk og Knapstad, 14 499 meter, og grusveidekke mellom Fusk og Brændemoen. Maksimumsstigning var foreslått til 1 på 20, og kjørebredde 8 alen. Byggingen av Chausséen gikk greit, kanskje fordi man den gang hadde anledning til å pålegge bøndene gratis veiarbeid. Bønder med hest ble utskrevet i Eidsberg, Askim og Spydeberg, med kjøreplikt til veien var ferdig.

Sluttregnskapet viste at veien kostet kr. 243,013,32, som ble dekket med kr. 204,013,32 av staten, og kr. 39,000,00 av amtet.

Bruarbeidet ble utført av Fritzøe Verk, og arbeidet ble påbegynt høsten 1854. Treverket, 10x12 toms plank, ble skåret i Sverige og kjørt til Fossum med hest og vogn, men allikevel ble

bruarbeidet ferdig på kort tid. Det heter at brua ble bygd mellom 1854 og 1857, men allerede i mai 1856 var trekonstruksjonene på plass.

Kostnaden for Fossum bro var kr. 85,470,58. Av dette dekket staten kr. 71,206,58, og amtet kr. 14,264,00.

Rester av Chausséen

Fremdeles finnes det rester av Chausséen i Askim. Fra den gamle Fossumbrua og fram til Hoels Veikjøkken er den i behold, delvis i noe større bredde enn opprinnelig, og under asfalt. Fra veikjøkkenet følger Chaussétraséen veien fram til parkeringsplassen for Rustads plantesenter. Traséen følger så plantesenteret i hele dets lengde, hvorefter den fortsetter i en bue forbi villaen i Svingen, og videre til den stopper i oppfyllinga for E18. På andre siden av E18 fortsetter den fram til Kjellåsveien, nedgrodd i kratt.

(Disse veistompe er det eneste som er igjen av Chausséen i det skraverte området.)

Men det er flere rester av Chausséen i Askim, som det kan være nyttig å kjenne.

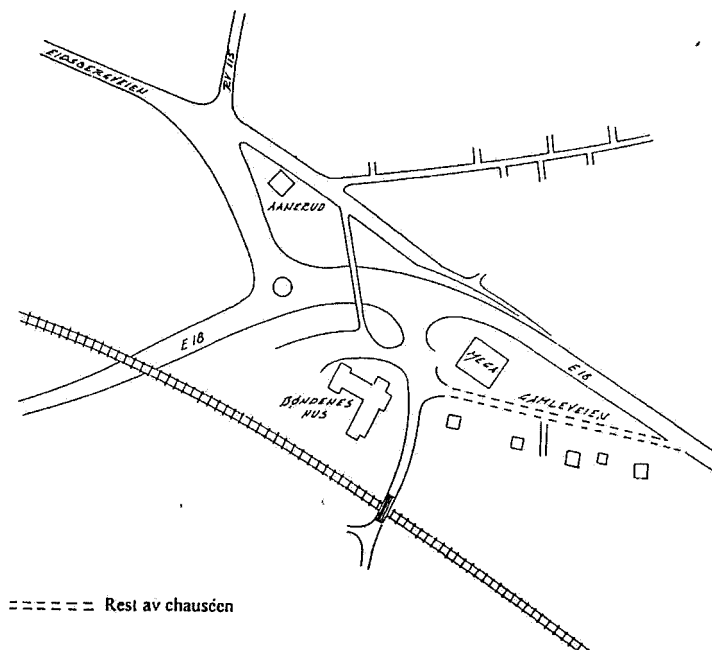
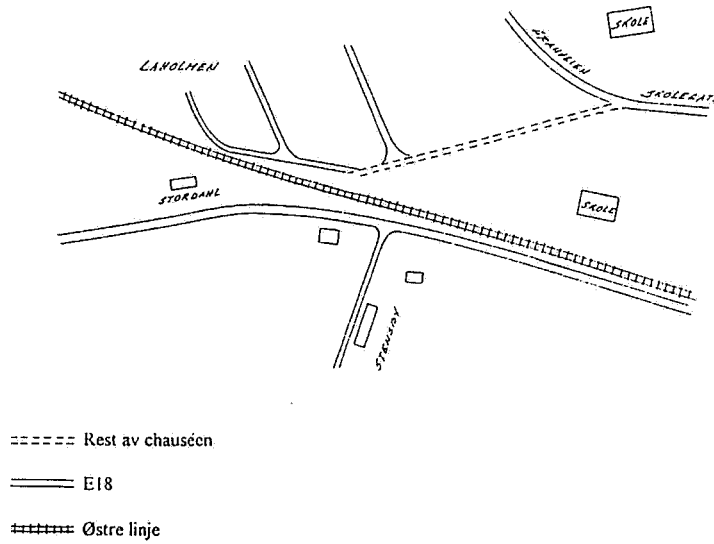
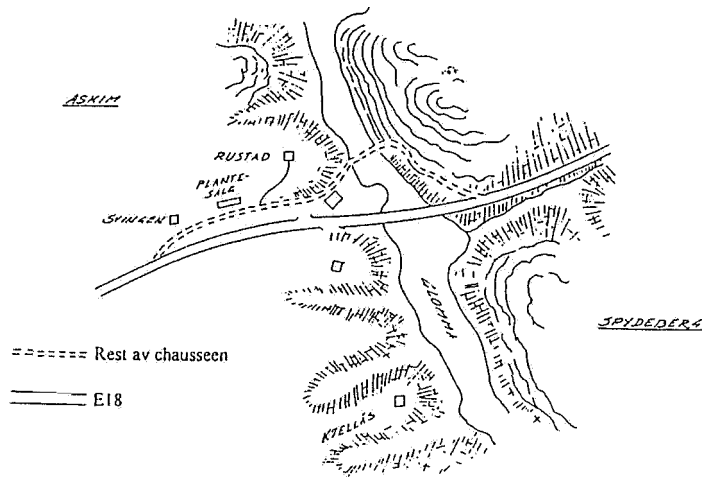
Fra Svingen fortsatte Chausséen fram til Stordahls tidligere karosserifabrikk, og derfra rett fram og inn i Laholmenområdet.

Fra Laholmen fortsatte Chausséen mot den senere Askimbyen skole, og veien fra Laholmen til Askimbyen skole er en av de gjenværende rester av Chausséen i Askim. I dag er veibiten en forlengelse av Skolegata, og benyttes som tilførselsvei til noen av villaene på Laholmen.

Fra Askimbyen skole fortsatte Chausséen i samme trasè som den nuværende Skolegata fram til krysset ved det tidligere apoteket, Skakstadgården, Romiegården og Sparebankgården. Derfra fulgte den traséen for Eidsbergveien til litt forbi lyskrysset Eidsbergveien/RV 115, omtrent til kjøpmannsgården Bekkevold, hvor vi i dag finner ÅNERUD KONTOR-UTSTYR AS. Chausséen passerte på nordsiden av bygningen, i en bue i retning Bøndenes Hus og fram til Løkenveien. På denne strekningen er chausseen forsvunnet.

Fra Løkenveien fortstatte Chausséen til Høyendal, og derfra videre østover mot Sekkelsten. Mellom Løkenveien og toppen av Høyendalbakken er det en rest tilbake, den såkalte Gamleveien. Som på Laholmen fungerer også her den gjenværende bit av Chausséen som tilførselsvei til noen av området's villaeiendommer.

Rester av Chausséen



Kykkelsrudområdet

I de vel 15 årene jeg har lette etter, og registret fornminner i Askim og Skiptvet, har jeg unngått «å trække i andres bed», som det heter. Kykkelsrudområdet har jeg sett som Unni Andresens «bed», og kjenner derfor lite til området mellom Romsåsen og elva.

Kykkelsrudområdet strekker seg fra Glomvik til Fossumfossen (Rustad er skilt ut fra Kykkelsrud). Noen ganger kunne jeg imidlertid ikke unngå å «trække» litt, for eksempel ved beskrivelse av ruten for noen «Onsdagsturer» for idrettslagets trimgruppe. I det etterfølgende er gjengitt litt av hva jeg noterte.

1. Foss, bebyggelsen ved Fossumbrua, er skilt ut fra Rustad, som opprinnelig lå under øvre Rud. I 1881 selger eieren av Rustad, Ole Mattisen, Foss til o.r. sakfører Nicolai Julius Sørensen. Samme året ble Sørensen dømt til 60 dagers fengsel for overtredelse av kriminallovens paragraf for majestetforbrytelse for innholdet i tre artikler og to dikt han hadde skrevet i sin avis Østlandske Tidende i september 1880. Det var vel etter soningen av straffen han kjøpte Foss og flyttet til Askim. I Askim ble han tydeligvis akseptert, tross han var en tidligere «kriminell». Han var viseordfører i Askim 1884-86 og ordfører i 1887. Han var stortingsmann for Venstre fra Smalenenes landdistrikt 1883-88, og fra 1892 til 1918 var han statsrevisor.

Kunstmaleren Jørgen Sørensen var bror av overrettssakføreren, og bodde sine siste år hos sin bror på Foss. Jørgen Sørensens skjebne var tragisk, slik geniernes skjebne ofte er. Han var en anerkjent kunstner, og spådd en stor framtid, men ble syk og døde på Foss bare 33 år gammel. Det er bilder av Jørgen Sørensen i Askim, blant annet et i Rådhuset. Mest kjent her i bygda er trolig «Landskap fra Kykkelsrud», malt i 1882. Bildet er en god beskrivelse av en gård og gårdsdriften i Askim på den tiden.

Sanddyna

2. Litt nedenfor Foss ligger Snaddyna. Sanddyna var før oppdemningene en pen odde med en grunn vik. I dag er odden mindre, men det er fortsatt god plass til en kafferast. Dette var tidligere, og er kanskje fortsatt, en flittig brukt fiskeplass. Jeg møtte her mange ganger tidligere kommuneingeniør Sira, på jakt etter ei kjempestor gjedde han hadde observert ut for odden på flere av sine fisketurer.

Tidligere var det vaskeplass for bondekonene i Spydeberg og det nærliggende område i Askim, heter det i folketradisjonen. Vaskekonene kom kjørende med vasketøyet på høyslæ med grunder. Før de rygget vogna ut i sandvika innenfor odden, tok de av grindene. Vogna ble så rygget så langt ut at det ble passe høyde ned til vannet for vasking og skylling. For å sikre at hesten sto rolig, ikke rygget lenger ut eller dro vogna på land, ble det stukket kjepper mellom eikene på bakhjula. Det er samme historien som fortelles om bondekonenes vasking ved Onstadsund.

Sando

3. Det passerer en historisk vei forbi Myhra. Den går ned til elva, omtrent til overfartsstedet Wilsund. Veien fra Myhra til Wilsund er fremdeles til stede, og er en del av en spennende vei. På et kart fra 1799 finner vi veien inntegnet fra Rom til Sando. Veien ligger i Jørgen H. Marthinsens hypotetiske bronsealder/jernaldervei fra grensetraktene, over Hov og Løken, til et overfartssted ved Glomma, nord for bygdeborgen. Wilse bekrefter at det var overfartssted ved Sando, og det betyr at den bevarte veistompen fra Myra til Sando kanskje er en del av den eldgamle gjennomfartsåren.

Veien passerer underveis to gamle husmannsplasser, øvre og nedre Sando. Rester av nedre Sando er forsvunnet, men på øvre Sando ligger grunnmuren igjen, ført opp av tilhogg gråstein. Til og med et rør av vannledningen stikker opp av bakken.

Mange Askiminger har vært innom Sando i årenes løp, og nålevende bygdefolk er født der. Siste bruker av øvre Sando var Fredolf Glans. Han overtok bruken av Sando 1950, og drev bruket til 1961. Det ble da plantet til med skog, men Glans fortsatte å bo på Sando til han i 1965 flyttet ut.

4. Vei fra Myhra til Kykkelsrud.

Veiens historie har jeg ikke forsøkt å finne, men den er kanskje like gammel som gårdene i Kykkelsrudområdet. Den begynner ved Myhra, og går straks etter inn i skogen i syd. I en åpning i sydenden av skogen, med et vell av hvitveis om våren, er det utsikt til Glomma og renseanlegget. Det fortelles at på dette stedet lå det en gang en liten plass, og at her var lekeplass og fotballøkke for ungene i Løkkekroken før i tiden.

Vi fortsetter inn i skogen igjen, og ned en bakke. På høyre side av veien er det en sjelden flott ravine, dyp og bratt, som vi går rundt. Den ble en gang lagd av en elv fra brekanten, og er en glimrende illustrasjon av med hvilken kraft breelvene fra brekanten grov seg ned i den tidligere havbunnen, som kom til syne da landskapet hevet seg etter nedtrykningen av isbreen. Da ravinen ble lagd, lå antagelig brekanten i området, og det vil si at ravinen ble dannet for kanskje 9-10 000 år siden. Denne ravinen er en av flere flotte raviner i Kykkelsrudområdet.

5. Bevaringsverdig vei fra Kykkelsrudveien fram til Brakkesletta. Det var veien til og fra gravene, og bebyggelsen og butikken på Brakkesletta. Fra Brakkesletta fortsatte veien fram til den gamle Osloveien (E18). Det fortelles at Gunnar Riseberg kjørte med sin buss fra Osloveien til Brakkesletta. Veien hører til gruvehistorien.

6. «Kontoret», nikkelverkets bygning for kontor, laboratorium og skole, er fremdeles til stede.

7. Edwin Ruuds barndomshjem er i behold. Bygningen ligger på søndre del av Nedre Rud.

Edwin Ruud var født i 1854. Han tok ingeniørutdannelse ved Horten ingeniørskole, og 20 år gammel dro han til Amerika, hvor han startet egne bedrifter i bygnings- og maskinbransjen. Han fant opp varmtvannsberederen, og utviklet anlegg for air-condition.

Landets første geriatriske sykehus, Edwin Ruuds Hospital på Mona ble bygd takket være en gave fra Edwin Ruud på 5,5 millioner kroner.

Spør Unni, hun kan sikkert vise til flere kulturminner i dette historisk interessante området.

Romsåsen

I noen bygder er det flere bygdeborgere, i Askim én, – borgen på Romsåsen. Det er her i landet antatt at bygdeborgene ble oppført i folkevandringstiden, 400-600 e.Kr., men noen forskere mener at de kan dateres til både bronsealder, eldre jernalder og yngre jernalder.

Forskerne mener at bygdeborgene var forsvarsanlegg, kombinert med tilfluktssted for gårdene i området. En borg burde ligge på en høyde med utsikt over grenda, og åssidene måtte være bratte og vanskelig forserbare, men samtidig måtte det være mulig å føre husdyr opp til borgområdet ved behov. Det var også nødvendig med tilgang på vann til både dyr og mennesker ved lengre tids opphold.

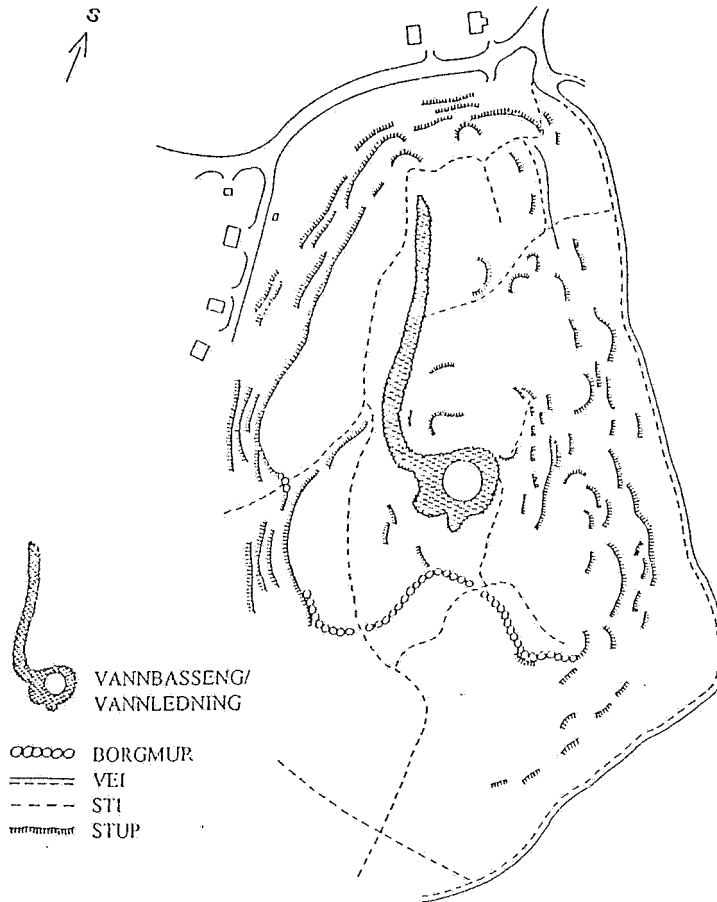
De naturlige forsvarsmulighetene var viktige, men der de manglet ble det bygd murer av naturstein og palisader av tre. Ofte finnes rester murene over bare korte strekninger, i skar eller på tvers av slake skråninger, men det er eksempler på murer som er flere hundre meter lange.

Anlegg av en bygdeborg må ha krevd en stor arbeidsinnsats av grendas befolkning, og det må i området ha vært tilgang på nok menn også til bemanning av borgen når det var nødvendig. Borgen på Romsåsen vitner derfor om et etablert samfunn med flere gårder i det området som kunne ha nytte av borgen i tiden etter at den ble oppført.

Ifølge arkeologen Elisabeth Skjelsvik lå ofte slike borger ved viktige ferdselsårer, og det tyder på at det gjennom Romområdet passerte mye benyttede ferdselsårer på den tiden borgen ble bygd. Det har trolig sammenheng med overfartstedene i området, Sundby ned for Glomvik, Sando nær Fossumfossen (Wilsesund), og Langnes litt lenger nord.

Fremdeles kan vi se rester av sammenraste borgmurer, mens palisadene, som trolig sto festet i murene, for lengst er forsvunnet.

Bygdeborg



Borgen på Romsåsen

Reg. ved Jane Floor, Chr, Keller 27/5-1966.

Kontroll ved E. Skjeldsvik 10/6-1966.

Lokalitetsnavn: Romsåsen. (Romsåsen).

Fornminnets art og utstrekning: Bygdeborg N-S 165 m, Ø-V 135 m.

Beskrivelse: Åsen faller slakest av mot N, og her finnes forsvarsverkene. Det synes som det er bare en sammenhengende mur samt enkelte murarmer ut fra denne. Muren begynner på åsens NV-ende, ca. 100 m NV for vannbassenget. Den går i en slak bue mot Ø, hvor den følger en berghylle. Er nokså uklart markert, og tydelig overtorvet. Noe utrast. Bredder 1-3 m, høyde 0,2-0,3 m, lengde ca. 30 m. Den svinger så SSØ-over i en lengde av 20 m.

Bevaring og mål som på foregående strekning, men ca. 10 m SSØ for «dreiningspunktet» blir den meget klart markert toppet, og innsiden følger en ca. 1 m bred naturlig kløft som illuderer en løpegrav. Indre murhøyde ca. 1 m, og løpegravens lengde ca. 15 m. Etter at muren har gått i SSØ-retning bøyer den av mot ØSØ. På dette punkt i en mindre kløft 1/2-krets formet fremspring med meget kraftig mur. Utstrekning diametralt på hovedmuren 10 m NNØ-SSV.

Hovedmuren går så i ØSØ-lig retning i en lengde av 18 m til inngangen. Her har muren rett utside og slakt skrådd innside. Ytre høyde 1 m. Inntil murens utside og inngangen halvsirkelformet fremspring bestående av sammenhengende steinlag. Utstrekning diametral på hovedmuren ca. 4 m (ØNØ-VSV). Inngangen er ikke klart markert i det er rast ned en del stein fra muren på hver side. Anslagsvis bredde 2 m.

Det synes å ha vært et tilsvarende fremspring på inngangens ØSØ-side. Her går muren i SØ-lig retning i ca. lengde 11 m. Nokså nedgrodd. Svinger så ØNØ-over i en lengde av 14 m hvor det går en hylle for å fortsette ved dennes fot til et nytt halvsirkelformet fremspring utstrekning

diametralt på hovedmuren 5 m (NNV-SSØ).

Hovedmuren går så NNØ-over i en lengde av 9 m. Her ca. 6 m langt fremspring til NNØ-pynten av en liten knaus. Hovedmuren derimot dreier mot N og går i en lende av ca. 25 m. På denne strekning danner den en slags S og består til dels av meget grov stein. I N-partiet er lendet lett å forsere så her er muren styrket med en utvidelse på innsiden. Den er nokså nedgrodd og vanskelig å beskrive nærmere. Muren går så ØNØ-over i en lengde av 14 m, bøyer så SØ-SSØ-over i en lengde av 36 m. Her tildels mindre overtorvet. Men i SSØ-enden er en mindre hylle med tett lyng og mose, og her kan steinene være skjult. Her synes muren å slutte.

25-30 m SØ for murens slutt går en kløft i retning NNØ-SSV. NNØ-enden ender i en bratt skråning. Likevel kan det virke som om kløften har vært stengt med 3 sperremurer med ca. 15 meters avstand mellom hver. Men disse kan også være naturlig ur. Muren består av mellomstor og stor bruddstein og rundkamp. Den er som nevnt temmelig overtorvet i mesteparten av sin utstrekning. Enkelte steder er bunnvegetasjonen mindre kraftig. Muren er tildels lite oversiktlig på grunn av kratt og frodige trær. Murbredden er gjennomsnittlig 2-3 m, men på åsens NØ-side er den bortimot 5 m bred. Murhøyden er gjennomgående 0.2-0.3 m, men partivis inntil 1 m.

Det synes merkelig at det ikke er spor av forsvarsverker på åsens S-side, som riktignok er bratt, men allikevel forserbar. Her er det imidlertid spor av skjerpung. På samme side, men noe mer mot Ø er det murer av meget grov bruddstein, muligens skanseverk fra senere tid. Det indre borgområde er nokså sterkt kupert med frodig vegetasjon av blandingsskog. Bunnvegetasjonen er overveiende gressmark med en del lyng og mose innimellom. Det synes ikke å være noen mulighet for å samle vann. Imidlertid kan skjerpung ha forandret terrenget.

Det skal ha ligget en røys med diameter 6 m på toppen av åsen (muligens en varde), men den finnes ikke mer og er rimeligvis fjernet i forbindelse med byggingen av vannbassenget.

Litteratur: Ab. 1882 s. 34 nr. 5. Ab. 1928 s. 46 nr. 31. Ø.O. s. 52 u. Romsås.

Bygdeboken Heggen og Frøland bd. I 1965 s. 139 u. Romsås eller Romsåskollen.

Men Romsåsen er mer enn bygdeborg

Den første større industri i Askim var utvinning av nikkell i gruvene i Romsåsen. Rom Nikkelverk ble satt i drift i 1866, og var i virksomhet til 1876. De fleste arbeiderne i nikkilverket var rekruttert i lokalbefolkningen, men det var også svensker og tyske fagfolk sysselsatt i driften. Malmen ble kjørt med hest til Nesodden eller Kristiania for utskipping.

Fra 1873, da bedriften fikk eget smelteverk i Vervenbukta på Nedre Rud, ble malmen kjørt dit. Til smeltingen var det behov for koks, og den ble hentet ved Bunnefjorden. På det meste var det omlag 100 personer som var sysselsatt ved nikkilverket, og av disse 40-50 ved smelteverket.

Det var vanlig i den tiden at bøndene i Askim kjørte sine varer til Oslo med hest, og hadde koks med tilbake til nikkellgruvene. Mange kjørte også nikkell, eller nikkellerts til Nesset ved Bunnefjorden hvor det ble lastet opp, og hadde kull eller koks tilbake.

Livet i Romsåsen satte sitt preg på livet forøvrig i bygda. Gruvearbeidet førte med seg litt av hvert i den tiden, og den vanlige oppfatningen av gruvearbeiderne kom kort sammenfattet til uttrykk i følgende lille vers, gjengitt av Syver Stegen:

*Romsgutter og mureslusker
slår i bordet og tar seg en dram,
når nikkelen den skal fram.*

Gruvene lå i vestsiden av Romsåsen, som hørte til søndre Rom og øvre Rud. I området som Nikkelverket etter hvert ervervet ble det bygd kontorbygning, og det vokste fram et lite lokalsamfunn med boliger, butikk, bakeri, smie og egen skole. Arbeiderboligen ved Brakkesletta inneholdt kjøkken med spiskammer, spisesal, tre beboelsesrom og butikk med disk og hyller. Det var fire piper i huset, og alle rom hadde kakkelovner. I annen etasje var det fire boliger med inngang fra utvendig gang, og på vestsiden av huset veranda. Den andre arbeiderboligen var innredet med to rom som begge hadde komfyr og kakkelovn. Her var det plass til i alt 18 personer.

Gruvesystemet består av et øvre og nedre hovedplan med mange stoller og synker, som igjen

har forbindelse med en 17 m dyp sjakt. I tillegg er det et midtre plan. Under disse tre gruenivåene finnes det et fjerde vannfylt nivå. Av de ca. 30 nikkelgruvene i landet er anlegget i Romsåsen det største, og det eneste som er åpnet for publikum, - foreløpig i det øvre gruenivå.

- og enda mer

Geologisk sett er Romsåsen meget interessant. I åssidene stikker det fram mindre forekomster av Potetstein, som er det lokale navnet på en sjelden gabbroart som ble dannet for 1000 millioner år siden. Bergarten finnes kun tre steder i landet, og forekomsten i Romsåsen er den største. Potetsteinen i Romsåsen er fredet, og er valgt til Askim kommunes kommunestein.

- og litt til

De fleste har en viss aversjon mot flaggermus. Disse flygende, etter manges mening ufysiske, skapninger som vingler tilsynelatende vilkårlig rundt hodene på oss en sen høstkveld. Sannsynligvis blir du ikke plaget av flaggermus en vanlig tur i de gamle gruvegangene i sommerhalvåret, men skulle du komme der senhøstes eller vinterstid, ville det være i selskap med disse skapninger. Gruvene i Romsåsen er nemlig en av de største overvintningslokalitetene i landet hvor det er funnet flest overvintrende flaggermus. Fire av de fem artene som overvintrer i Norge er registrert i gruvene i Romsåsen.

Det er nord-, langøre-, vann- og skjeggflaggermus. Av disse er langøre- og skjeggflaggermus ført opp på listen over truede dyrearter.

Om vinteren senker flaggermusene kroppstemperaturen til 0 grader Celsius, men de våkner ved den minste forstyrrelse. Gruvegangene er derfor ikke åpne for publikum i vintersesongen.

Skjoldenåsen

På Skjoldenåsen, rett opp for Skjoldvang, og 300 meter nord-vest for tunet, ligger to bronsealderrøysar.

1. Steinrøys, 14 meter i tverrmål og forholdsvis høy. I toppen en forsenkning. En del av steinene er veltet bort og styrtet ned over den ene side. I midten ses en del jord.
2. Ca. 8 meter nord/vest for foregående ligger en mindre røys. Den er 6,5 m i tverrmål, forholdsvis lav og litt sammensunken i midten.
(Etter Ingv. Asheims undersøkelser i 1913-1914)

Litt bak røysene, lenger inn på åsen, er det noen store forsenkninger i terrenget. Det synes som det har vært tatt ut masse der en gang, og det er litt spennende, fordi det er fortalt at kommunen en gang tok ut sand i Skjoldenåsen til veiene i Askim. Jeg har imidlertid ikke funnet noen som kan bekrefte at sanduttaket var på Skjoldenåsen.

Glomvik (Svinekle)

(Svinekle betyr mangel på svin)

Litt nedenfor Skjoldenåsen ligger Glomvik. Johan Glomvik fortalte at rester av veien mellom Skjoldengårdene og Kykkelsrud fremdeles er synlig. Veien kan sikkert dateres tilbake til ryddingen av det første bruk i Kykkelsrud, i førkristen tid. Han nevnte også en gammel vei ned til Sundby, som ble kalt «Hølveien», hulveien. Navnet indikerer mye trafikk, og det kan være riktig, hvis det, som tradisjonen beretter, var et overfartssted ved Sundby.

Johan fortalte også at vannkilden til gården var en brønn litt inne i skogen mot Skjoldenåsen, og at vannet ble ført fra brønnen til gården i trerør, som fremdeles ligger i bakken. Trerørene ble lagd av furustokker, og boret ut med 50, 75 eller 100 mm indre diameter. Boringen var vanskelig, og i lange stokker måtte det bores fra to ender. Man måtte da treffe nøyaktig på det

første hullet, ellers så ble det med tiden «forstoppelse» der hullene møttes. Rørene ble skjøtet med å slå inn «bøssinger» av smijern i enden av stokkene.

Produksjon av trerør går langt tilbake i historien. Oslos første vannledning var av trerør, lagt enten i 1624, eller i 1630-årene.

Kvakkestad

Vikingtidsgård, trolig utskilt fra mellom-Rom. en gang i tiden 600-1000 e.Kr. Gården har eget gravfelt, men i motsetning til som vanlig, i nærheten av gårdstunet, ligger her gårdens graver i en avstand fra tunet på hele 300 m, på Tjæreåsen på Holene. Det er allikevel god sikt til gården, og forklaringen på en slik plassering kan være at man har kombinert sikt til tun med nærhet til ferdselsåre. Det er nemlig sannsynlig at Jørgen H. Martinsens gjennomfartsåre, den hypotetiske øs-vest bronse/jernalderveien, passerer over feltet.

Gjennomgående ferdselsåre

En indikasjon på en gjennomgående ferdselsåre over Kvakkestad, og da sannsynligvis også over det tørre området ved foten av Kråkåsen, er sverdet som ble funnet ved en bekk på Kvakkestad. Sverdet var spesielt fint, trolig et rikmannssverd, og med tanke på de små gårdene, og så vidt vi vet, fattige forhold i bygda i jernalderen, synes det mest sannsynlig at sverdet er mistet av en godt situert kar på gjennomreise.

Sverdet ble funnet ved en bekk, sannsynligvis Frostrudbekken. Funnstedet indikerer at sverdet er mistet ved passering av bekken, og da sannsynligvis ved en liten bru. Det er derfor interessant at det en gang ble funnet trerester som lignet på en brygge eller brokonstruksjon i «Hurrahølet», – i Jørgen H. Marthinsens sannsynlige trasé. (Marthinsen var førstekonservator ved Riksarkivet).

Rikmannssverdet fra Kvakkestad

Sverdet er fra yngre jernalder, 600-1000 e.Kr., og kanskje det mest interessante funn i Askim fra denne tiden. I Oldsaksamlingens dokumentasjonsprosjekt er sverdet beskrevet slik:

«Tveegget sverd av jern fra yngre jernalder, hvorav kun overhjalts knapp mangler. Klingene er 77.7 cm lang og 6 cm bred oventil. Øverst på begge sider av klingene er det et damaseret ornament, i samme slags mønster som for eks. Lorange's «Den yngre jernalders sverd». Hjaltene synes å ha samme form som på NO. 494 og har vært omrammet i samme stil som på NO. 492 og 510, med metallbelegg og dype hull, hvori det har vært innsatt prydelser av uvisst art (Glasstykker?). Hullene er ovale og står radvis, avvekslende med den lengste diameter horisontalt og vertikalt. Den øvrige flate er innlagt med innhamrede bronsestriper. Ved endene av nedre hjalts over- og underflate fremstående naglehoder. Disse hoder er runde og sølvbelagte. Det synes å ha vært lignende hoder på øvre hjalts underflate. Hjaltenes lengde er 9.5 og 8.5 cm. Avstanden mellom dem er 9.5 cm».

For noen dager siden fikk jeg fra førstekonsulent Elisabeth Jansen Vogt ved Universitetets Kulturhistoriske Museer overraskende tilsendt et foto (gratis!) av sverdet. Dessverre synes ikke ornamentene og de innhamrede bronsestripene på bildet, men hullene for prydelser og de sølvbelagte naglehodene kommer godt til syne. (Foto: Ove Holst – 1992.)

Det eneste vi vet om sverdet ut over det beskrevne er at det ble funnet i kanten av en bekk ved flytting av jord derfra til et jorde på eiendommen. På samme sted ble det også funnet noen tydelig tilhugde stumper av eiketre. Trolig ble sverdet funnet ved bekken som fulgte Frostrudmyra sydover, og plankebitene kan være rester av en enkel bru som langt tilbake lå over bekken i traseen for Jørgen H. Martinsens hypotetiske bronse/jernaldervei fra grensetraktene, som han beskriver i sitt hefte «Frakt og ferdsel i Heggen og Frøland». Han mener at denne ferdselsåren passerte gjennom bosettingene i det sentrale Askim, og fortsatte videre nord for bygdeborgen på Romsåsen og fram til et overfartssted ved Glomma. Ideen med bru forsterkes av Morgan Skjoldens beretning at man under lukkingen av Frostrudbekken for en del år siden

fant flere eikeplanker (stokker?) i myra, og Anders Kvakkestads beretning om brygge- eller brurestene ved myra i «Hurrahølet».

Bekreftelse av Marthinsens ferdselsåre har vi kanskje i stien som passerer under foten av Kråkåsen. Fra gang/sykkelveien til Romskolen går det opp skråningen en oppbygd sti, og under åsfoten lenger inn i skogen finner vi igjen en på den ene siden oppbygd sti. Disse oppbyggingene på den ene siden i det fallende terrenget, er ifølge to arkeologer bekreftelse på gammel ridesti.

Det synes som det er et rikmannssverd som ble funnet på Kvakkestad. Det er lite sannsynlig at et slikt utsmykket sverd er laget av en bygdesmed i ei lokal gårdssmie, selv om mange av dem var kunstnere på sitt område. Det har trolig utenlandsk opprinnelse, og tilhørte en person med posisjon og kapital ut over det vanlige på den tiden. Men var det noen «rik» og bereist mann i Askim i yngre jernalder? Det virker lite sannsynlig, trolig var det daværende Askim et enkelt bondesamfunn. Men datidens mennesker var kanskje ikke så mye annerledes enn nåtidens? Kanskje det også den gang fantes noen som ofret alt for å imponere omgivelsene, og i behovet for å heve seg over sine medmennesker på en eller annen måte skaffet seg de nødvendige midler for å flutte seg litt?

Men hvis en i nrområdet hadde mistet sverdet ved bekken, hadde det vel blitt savnet ganske snart, og trolig raskt blitt funnet. Sannsynligvis er vel sverdet mistet av en velsituert rytter på gjennomfart, kanskje med en pakkhest som bar hans eiendeler, inklusive sverdet. Hvis sverdet falt av pakkhesten ved passering av bekken, kan det ha blitt savnet først ved fremkomsten til rytterens mål, og det kan ha vært timer og mil fra stedet hvor det ble funnet. Å dra tilbake og lete på slump kan ha blitt sett som nytteløst, og rytteren hadde kanskje heller ikke tid og anledning til det.

Andre mulige forklaringer er at en kar på gjennomfart er overfalt og røvet ved passering av bekken, og at sverdet i tumultene er blitt tråkket ned i gjørma, eller at det kanskje var en liten trefning ved brua en gang i vikingtid? I folketradisjonen heter det at det en gang var en trefning mellom svenske og norske soldater ved Krage bru i den andre enden av bygda, så hvorfor ikke århundrer tidligere en trefning også ved en eventuell bru over Frostrudbekken, og at sverdet ble oversett etter at kampen var over? Interessant er det også at bygdeborgen lå i nærheten, og at den så sent som i vikingtid kanskje fremdeles var et forsvarsanlegg, kanskje med første forsvarslinje ved brua?

Vi kommer trolig aldri lenger enn til spekulasjoner i let etter forklaringer på at et sverd en gang ble tapt ved en bekk på Kvakkestad, men funnet beriker uansett lokalhistorien.

6

Gravfeltet på Holene

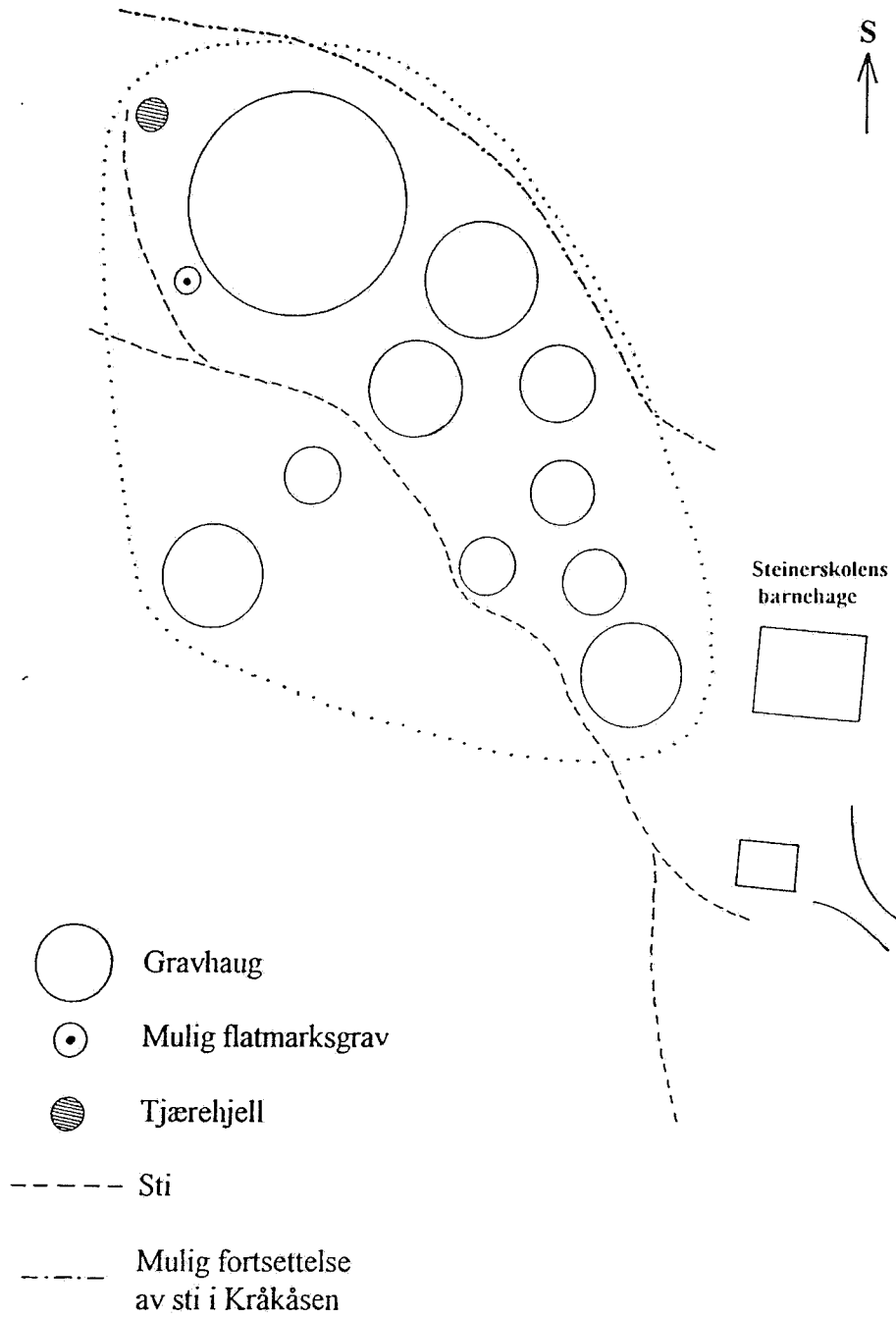
Gravfelt v/Steinerskolens barnehage. Ny sti fra gang/sykkelvei til Ihlen:

Feltet består av 10 rundhauger, alle synlige i terrenget. Gravhaugene er noe avflatet på toppen, men trolig urørt. Feltets mest ruvende haug ligger på en mindre bergknaus. Terrenget hvor haugene ligger er vakkert med hvitveis, blåveis og liljekonvall. Syd i feltet går en gammel sti øst-vest. Den kan være en del av stien øst-vest under foten av Kråkåsen som muligens er en gammel ridesti.

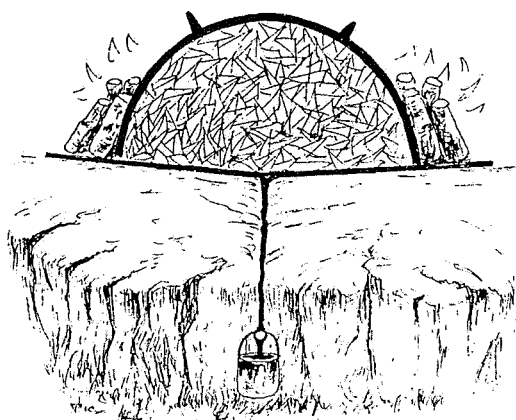
Ved foten av den høye haugen, mot NØ, står en liten oppreist jordfast stein som kan være markering av en flatmarksgrav. I vestenden av feltet ligger noen lave steiner i terreng høyde, som også kan være markering av flatmarksgraver. Kristen Krogstad, som eide det meste av feltet, fortalte at det i tradisjonen heter det er mange flatmarksgraver innover i skogen.

På en hylle i bergknausen, mot øst og rett opp for Krogstads uthus, er det en tjærehjell. Markert med en tavle.

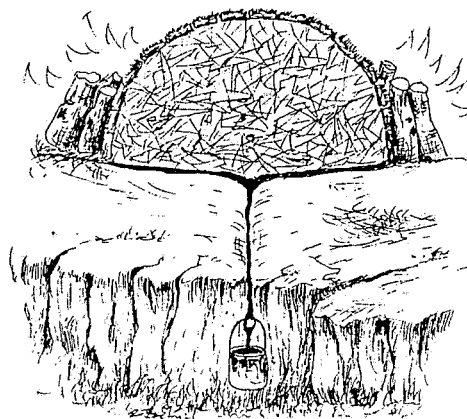
Gravfeltet på Holene



Tjærehjellen på Holene



Med gryte på plate



Med torv på fjell

Fremstilling av tjære går tilbake til forhistorisk tid. Fremstillingen foregikk i grøft, på myr, i hjell og i ovn. Det var to typer av de små tjærehjeller: utbrenning av tjære i gryte eller under torv. Der fjellet skrånet brant man rett på dette. På flatt fjell ble det brent på en jernplate eller en flat steinhelle, begge med hull i midten.

Gryta ble fylt med tyrifliser og plassert på plata eller hella med bunnen opp, og rundt gryta ble det stablet brenneved. Når veden brant ble flisene i gryta oppvarmet og tjæren i dem frigjort. Den rant gjennom hullet i plata og ned i et spor som var hugd i fjellet. Tjæren fulgte dette sporet til et oppsamlingskar som var plassert lavere enn gryta.

Man kunne også brenne ut tjære uten gryte. Flisene ble da stablet i en haug på plata eller fjellet og dekket med torv eller mose. Utenpå torven eller mosen ble det med brennved bygget opp til et bål som avga nok varme til å drive tjæren ut av flisene under torvlaget.

Det er ikke kjent hvor gammel tjærehjellen på Holene er, men vi vet den ble brukt helt inn i første halvdel av 1900-årene. Kristen Krogstad fortalte at guttene på Kvakkestad da brant ut tjære for å tjene litt lommepenger.

7-8-9-10

Hovområdet

Det er en gammel oppfatning at gården Hov har sitt navn etter et hov som en gang var på gården. Blant annet er det hevdet det i Gårdshistorie for Askim. Det er forståelig, det var en vanlig oppfatning tidligere at alle gårder som het Hov eller Hoff hadde sitt navn etter et hov på gården i hedensk tid, men man er ikke så sikker på det lenger. Det hevdtes i dag av noen eksperter at det var de færreste Hov- eller Hoffgårdene som hadde hov, og at hovet trolig var i huset til den mektigste mann i bygda.

Men at kultstedet, hovet, og så var i for seg selv liggende hus, må ha forekommet. I Håkon den gods sag heter det et bøndene skulle komme dit hovet sto, og at alteret i hovet skulle farges rødt av blodet fra dyrene, likeledes at blodet skulle smøres på veggene både utvendig og innvendig. Det virker lite sannsynlig at storbonden ville la sitt hovedhus grise til på den måten.

Hov-ideen er av flere grunner tvilsom for gården Hov i Askim.

Navnet *Hov* forteller at gården etter vanlig oppfatning trolig ikke er ryddet før det ble vanlig å dyrke de gamle guder i *hov*, og det betyr at gården kanskje er ryddet så sent som i vikingtid. Det virker imidlertid underlig at det i dette område var ledig jord for rydding av gård så sent, og om så var tilfelle, er det ikke mindre underlig at en nyetablert gård ble valgt for plassering av et hov som sannsynligvis skulle dekke et større område. Det er en vanlig oppfatning at det var den største og mektigste person i et område som hadde hovet på sin grunn, og det er vel sannsynlig

at det så sent som i vikingtid, allerede var godt etablerte, mektige personer til stede i dette området, maktpersoner som sikkert hadde kommet foran en nyrydder for etablering av hov.

En slik person kan imidlertid ha vært der, på en eldre, stor ukjent gård, som etter hvert ble delt opp i mindre gårder. Hvis hovet lå på en av de fradelte parter, kan vi ha forklaringen på at en mindre og senere gård hadde hov, og fikk navnet Hov. Om den eldre gården var der, og hva den het, ble sannsynligvis glemt da den forsvant i mindre gårder.

På samme måte som det lenger fram i tiden skjedde med gårder som fikk kirken på sin grunn. Vi har mange eksempler på at det gamle gårdsnavnet i slike tilfeller ble glemt fordi gården på folkemunne ble kalt prestegården. Slik det skjedde i Askim. Hvor mange er i bygda vet at prestegården heter Koltorp?

Det er imidlertid ikke lenger en vanlig oppfatning at alle gårder med navnet Hov eller Hoff heter så fordi det en gang var hov på gården. Man mener nå at det sannsynligvis er de færreste av gårdene med disse navn som har hatt et hov, og siden vi i vårt tilfelle har bare navnet som indikerer et hov på gården Hov, kan det ikke så bastant som det er gjort tidligere, hevdes at her var bygdens hov, og dermed også bygdens maktsentrum.

Gården kan også ganske enkelt blitt navnsatt Hov i betydningen gård. Det tyske ordet Hof betydde nemlig gård, og det danske ordet *hov* hadde i middelalderens Danmark betydningen undergivne bønders arbeidsplikt på hovedgården, og *hov* betydde i en slik sammenheng *gård*. Kanskje har det tyske og danske ord for gård vandret til Askim?

Det er også underlig, hvis gården hadde hov, at ikke kirken i sin tid ble bygd på gården eller i dens nærområde. Det hevdes nemlig av kirkeforskerne at da kirkene erstattet hovene som helligdom, beordret i noen tilfeller biskopene hovene rensset og innviet til kirke, eller man bygde kirken der hovet tidligere sto, eller i nærheten av hov eller annet kultsted. Begge metoder ble brukt for å hindre at den hedenske kult fortsatt ble dyrket på de gamle kultplasser.

Hvis det var et hov på gården Hov, burde derfor kirken i Askim vært plassert i Hovområdet, kanskje på høyden inne i Hovskogen, hvor gravfeltene vitner om lang og kontinuerlig bosetting i området. Ikke der den nå ligger, – i prestegårdsområdet, og nær det gamle kultstedet Offeret, som er mange århundrer eldre enn gården Hov

Gravhaugene i Hovområdet

Det er noe vanskelig å beskrive og plassere fornminnene i Hovområdet. Det har vært to registreringer, i 1913-14 og i 1966. De avviker noe fra hverandre. Asheim har for eksempel ikke med Hofslund, men sannsynligvis går haugen, eller haugene der, inn i feltet på 6 hauger han beskriver. I den ene registreringen er det 14 hauger på nordre Hov, i den andre 15, og det antydtes i en av registreringene at to hauger sannsynligvis er fjernet.

Det blir ikke noe lettere av at i registreringen fra 1966 er det ført 3 hauger på Kirkerud, mens registreringen i 1913-14 har 6 hauger. Det skyldes sannsynligvis at de som registrerte i 1966 kanskje ikke viste at Kirkerud ikke er Finsruds villa, men en nedlagt plass syd for veien ned til Vikings villa og Arne Skjørtens villabebyggelse, hvor det er et felt med 6 hauger.

Det synes som det bør foretas en befarings i området for å få klarlagt hvor haugene ligger, og hvor de hører til.

Jeg har brukt den udaterte, kortfattede samlelisten, som sannsynligvis er fra Oldsaksamlingen, og håper det i hvert fall blir klargjort på hvilke gårder haugene ligger. De er dessuten markert på kartet med symbolet for fornminner.

Hov nordre, gnr. 80, bnr.1:

Fornminnets art: Gravhaug. Ant: 14 Dat: jernalder.

Hov vestre, gnr. 80, bnr 2:

Fornminnets art: Gravhaug. Ant: 15 Dat: jernalder.

Hov – Hofslund, gnr. 80, bnr 40:

Fornminnets art: Gravhaug. Ant: 1 Dat: jernalder.

Hov vestre, gnr. 80, bnr 2:

Fornminnets art: Gravhaug. Ant: 3 Dat: jernalder.

Hov vestre, gnr. 80, bnr. 2, bnr 43 Kirkerud:

Fornminnets art: Gravhaug. Ant: 3 Dat: jernalder.

Løken

Det gamle navnet var *Leikvin*, og det sier oss at gården er en såkalt *vin*-gård. Det betyr at gården kan være ryddet i løpet av de to første århundrer e.Kr. Noen forskere mener at *vin*-gårdene kan være eldre. Navnet kommer av *leikr*, som betyr lek, og *vin*, som er betegnelsen på en åpen gresslette, et engstykke eller lignende. Det vil si en slette hvor det foregikk forskjellige typer lek og konkurranse, for eks. kappridning. I dag ville vi kalle en slik slette for idrettsplass.

Gården kan altså være navnsatt ut fra stedets tradisjon som idretts/lekeplass for et større områdes gårder, og det innebærer at gården kan være ryddet senere enn *vin*- navnet tilsier. Som Ilen kan også Løken være navnsatt ut fra stedets tradisjon, og kanskje være yngre enn de andre *vin*-gårdene.

Man antar at før gården ble delt, lå tunet og hovedhusene i området ved jernbanebrua, og med jordene som ble dyrket i den svake hellinga hvor hvilehjemmet ligger. I gammelnorsk tid (1000-1349) ble gården delt i et nordre og et søndre bruk. Det nordre bruket ble senere delt i nordre og søndre del av nordre Løken, og fra 1773 ble vestre del av søndre del av nordre Løken fradelt som eget bruk, – vestre Løken, på begge sider av Vammaveien. Siden er det igjen blitt oppdelinger, og det meste av nordre Løken og hele vestre Løken ligger i dag nedbygd i det vi kaller Askimbyen. Denne oppdelingen er utførlig beskrevet i Gårdshistoriens bind 3.

11

Løken nordre

Bnr. 353, Aldershjemmet

Noenlunde klart markert, toppet, steinblandet rundhaug. 7 store rundkamp og bruddstein i sirkel. Tverrmål 18 meter, høyde 3 meter. Ikke datert.

12

Løken n - Løken s (Salseng - Arve Løken)

Samling gravhauger. 50 m SV for driftsbygning Løken n, 150 m NV for driftsbygning Løken s.

Lengst i N:

1. Noe uklart markert steinblandet rundhaug på en bergknaus. I S berget i dagen. I S og V ligger det flere store rundkamp. På haugen har det en gang stått en smie.
Diameter ca. 9 m, høyde 0.3 - 0.5 m.

Ca. 30 m S for 1:

2. Noenlunde klart markert gressbevokst langhaug orientert N-S. Ligger på fjell. Berget i dagen i øst. Vid fordypning mot midten fra SV.
Lengde 18 m, bredde 9 m, høyde 1.7 m.

13

Furuset (Høyendal

Mellom forretningsgård og jernbanelinje, i nytt villaområde):

Noenlunde klart markert, avflatet rundhaug. Ingen synlige stein. Haugen er gressbevokst.

Diameter 14 m, høyde nærmere 2 m.

14

Løken s - Rabben av Løken n - Haugetun av Løken s

Gravfelt 375 m NØ for husene på Løken s, tett til Katralveien på dennes S-side, ca. 85 m V for kryss Katralveien - jernbanelinje. Feltet består av 11 steinblandede gravhauger, 2 langhauger og resten rundhauger. Bortsett fra den ene langhaugen er alle noenlunde klart markert. 3 av haugene ser urørt ut.

Feltets største haug, som er trukket inn i et haveanlegg er avflatet på toppen. Diameter 15 m, høyde 2.3 m. Ca. 4 m V for denne ligger feltets nest største haug i granskog. Klart markert og

toppet. I SV antydning til fotkjede av stor rundkamp. Diameter 16 m, høyde 1.8 m. Feltets øvrige hauger har spor av graving. Haugene er gresskledd og tett krattbevokst.

Langhaugen er orientert ØNØ - VSV og ligger i feltets NØ-lige del. Den har en lengde på 11 m, bredde 5 m og høyde 0.7 m. Den andre har en lengde på 15 m, bredde 7.5 m, høyde 0.5 m. De øvrige haugene har diameter fra 6 - 12 m, høyde fra 0.3 - 1.2 m.

15

Solberg av Løken s. (Tyriveien):

Gravhaug, i have med gressplen, 6 m N for villa. Klart markert steinblandet toppet rundhaug. I N stikker et par mellomstore rundkamp i dagen, likeledes en del stein på haugen. I toppen lav, vid fordypning. Diameter 15 m, høyde 1.2 m.

Nygård

Bnr. 12 av gnr. 54 Løken s.

Skålgroper (Helleristninger).

To konsentrasjoner av skålgroper i retning ØV.

Lengst i Ø: 4 groper, 4-6 cm diam. Ytre mål på felt i NS-retning: 26 cm. Tydeligste grop er 1.5 cm dyp.

Lengst i V: 20 groper med 3,5-6 cm diam. Tydeligste grop er 1,5 cm dyp. Feltets største lengde er 61 cm I NNV-SSØ retning, Største bredde 22 cm i VSV-ØNØ retning.

Feltene ligger 7 m NNV for nytt hus (ikke inntegnet på ØK), 50 m NNØ for hovedhus. Skålgropene ble oppdaget av brukets eier Ole Rød I 1990, og registrert av Else Plather, Hege Smaseth og Lasse Anderson i august 2000. Gropene er dater til bronsealder/eldre jernalder (1800 f.Kr.-500 e.Kr.

Det er usikkert hva skålgropene symboliserer. I boken «Fra gravskikker til dødstro i nordisk steinalder» skriver Georg Sverdrup at «skåltegnet, små skålformede fordypninger i stenen, har man funnet i mengdevis på megalittgravene, særlig på dyssene. Det er ikke bare på steinens overside de er anbrakt, men også inne i steingraven, og det på en slik måte at det ikke kan være tvil om at merkene er samtidig med gravene». I slike tilfeller må de dateres til steinalderen.

S. Muller mener at fordypningene forestiller ildens hellige tegn, og at hensikten med dem i gravene var ad magisk vei å skaffe de døde den varme de trengte i steingraven. Tidligere var det også en alminnelig oppfatning at gropene var skåler for offer, en oppfatning som fant støtte i at det ble funnet så mange av dem i megalittiske graver, og at ganggravene hadde sakral betydning som offerplass for de døde.

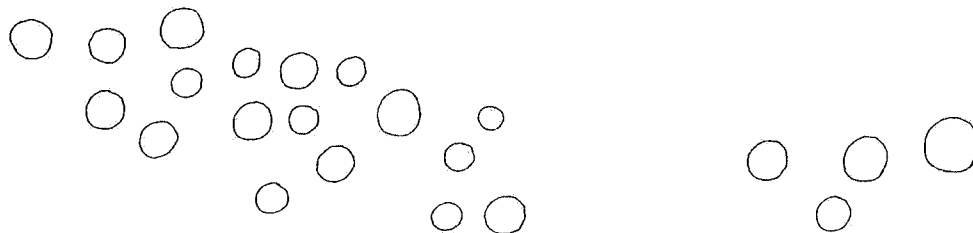
Det er også foreslått at det kanskje har vært en kultplass der man finner gropene på bergflater, et hellig sted hvor man ofret til gudene, og at skålgropene markerte kultplassen. Arkeologen Elizabeth Skjelsvik mener imidlertid at skålgropene muligens er fruktbarhetssymboler, og siden de vanligvis ligger inn til dyrket mark, virker en slik forklaring kanskje troverdig. Tydningen av dem blir imidlertid fremdeles sett som usikker, og siden man kjenner så lite til disse skålene, hensikten med dem og eventuell bruk av dem, bør kanskje alle teorier stå åpne?

Iflg. Skjelsvik ligger skålgropfeltene nesten alltid i nærheten av dyrket mark. På den tiden gropene ble hugget ut var det imidlertid bare små områder rundt gårdstunet som ble dyrket. Det er derfor mulig at området rundt Nygård meget tidlig var ryddet og dyrket, og det betyr at det kanskje mangler en tidlig gård i området hvor skålgropene er plassert. Nabogården Auten ble ryddet lenge etter at gropene ble laget, og den første Løkengården, som Nygårdområdet opprinnelig tilhørte, hadde sikkert sin dyrkede mark i området ved Hvilehjemmet, hvor tunet trolig lå.

En slik tidlig gård er imidlertid ikke kjent, men det betyr ikke at den ikke kan ha vært der. En gård som kanskje en gang av ukjente grunner er blitt lagt øde, men som i sen førkristen tid igjen

ble tatt opp, ryddet på nytt i ødemarken og derfor fikk navnet *Auten*, som betyr *øde sted*, *ødemark* eller *å øke*.

Uten en slik tidlig gård står vi trolig tilbake med bare en forklaring på skålgropenes plassering: De var hugd ut på et offersted, et hellig sted, som visstnok kunne ligge fjernt fra tun og dyrket mark. I dette tilfelle i den ødemarken som *Auten* senere ble ryddet i.



Skålgropene på Nygård

Boplass ved Eidareng?

Askim var en del av det gamle Eid, og i Askim er det navn som har sin opprinnelse i navnet Eid. Vi har gårdsnavnene Eidareng og Eiebakke, og vi har Eidarengbekken. Ifølge Rygh er gårdsnavnet *Eidarbakki* dannet av elvenavnet *Eidr*, som igjen er dannet av bygdenavnet *Eid*. Sammensetningen med *bakki*, som betyr bakke, er meget vanlig i betydningen elvebredd, sier Rygh.

Dette er meget interessant. Det er nemlig funnet gjenstander fra Nøstvedtkulturen ved Eiebakke, samme kultur vi har en mengde funn fra langs Glomma. Steinalderfolkene levde av fangst og fiske, og deres bosetting ved Eiebakke, og Ryghs tolking av navnet Eiebakke til *bakke ved elvebredd*, tyder på at Eidarengbekken langt tilbake var mer vannførende enn i dag, og kanskje fiskerik.

Det er ikke opplyst hvor på Eidareng steinalderfunnene er gjort, men sannsynligvis er det bekkens nærområde, kanskje ved en tidligere bekkkant. Det er derfor fint om folk som bor i området, eller ferdes langs bekken, ser etter flint, spesielt i bekkkanten etter stor vannføring som har dratt med seg jord.

Flyttblokk ved Sekkelsten

Flyttblokker er store steiner som er ført med av breisen, og blitt liggende igjen etter ismeltingen.

Det er mulig en stor flyttblokk er årsaken til et gammelt sagn i bygda. Sagnet beretter at da steinkirken ble bygd i Askim i slutten av 1100-årene, ble Jutulen i Skofterudåsen så irritert, at han tok en stor stein og kastet i retning kirken.

Jutulen overvurderte imidlertid sine krefter, og steinen havnet ved Sekkelsten. Steinblokka var stor som ei husmannsstue, og lå der til jernbanen ble bygd like i nærheten. Gamle folk i Askim har fortalt at steinen ble kjøpt av NSB da jernbanen ble bygd gjennom bygda, og sprengt og pukket opp til fylling i banetraséen i nærheten. Ingen husker lenger hvor steinblokka lå, men det ble tidligere hevdet av gamle folk, at de hadde snakket med folk som hadde sett den.

Fusk

Kommer siden

Jettegrytene på søndre Fusk

I skogen syd for søndre Fusk, er det to flotte jettegryter. Det er flere teorier om dannelsen av jettegryter. En teori sier at da isbreen begynte å smelte, fosset enorme mengder vann ut under brekanten. I virvler og stryk i disse breelvene ble flyttblokker og store steiner snurret rundt og rundt på samme sted, og slipte seg ned i fjellet under.

En nyere teori hevder at jettegrytene blir dannet under isbreer i en prosess som kalles kavitasjon. Gryta blir dannet når flytende vann inne i breen under høyt trykk treffer berggrunnen under breen. Vannet fordamper når det treffer berget, og det blir et enda sterkere trykk som i løpet av kort tid graver ut gryta.

Legender beskriver også hvordan jettegrytene er blitt dannet, og i legende er det ofte troll eller jetter som får skylden for å ha laget dem, og benyttet dem som kar for matlagning.

